

Ank. till Riksd. kansli den 21 mars 1901, kl. 3 e. m.

N:o 14.

Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 5, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående fångars arbete.

Till utskottet har blifvit hänvisad motionen n:o 107, hvori herr *G. A. E. Kronlund* föreslår, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande och låta utreda, dels huru vida och under hvilka vilkor arbetet uti det fria, särskildt jordbruksarbete och dermed samhörande sysselsättningar, må kunna anordnas för såväl tvångsarbetsfångar som för straffångar, för de senare antingen såsom en i strafflagstiftningen upptagen öfvergångsform till slutliga frigifningen eller ock som en lämplig sysselsättning för vissa slag af straffångar mot slutet af frihetsstraffet, dels ock huru fångarbetet i öfrigt bör på lämpligaste sätt anordnas med hänsyn såväl till arbetets betydelse i fångvårdsafseende som äfven till statens intresse att tillgodogöra sig fångpersonalens arbetskraft och önskvärdheten att i möjligaste måtto undvika konkurrens med det fria arbetet.

Till stöd för detta förslag anför motionären i hufvudsak:

En rationel fångvård synes med nödvändighet kräfva, att man söker åt fångpersonalen gifva lämplig sysselsättning och arbete, ett arbete så beskaffadt, att det kan bevara och utveckla fångens fysiska kraft, verka lyftande och förbättrande på sinnet samt göra honom be-

redd att efter fängelsetidens slut kunna på allvar upptaga kampen för tillvaron och en ärlig existens.

Såsom arbetet i våra fängelser nu är ordnad, synes det motionären ej till fullo fylla sitt ändamål, synnerligast hvad de manliga fångarnes arbete beträffar. Genomläser man fångvårdsstyrelsens berättelser angående fångvården, säger motionären, finner man, att mycket af det i fängelserna för fångarne anordnade arbetet mera har karakteren af ett nödfallsarbete än ett efter fångens förmåga afpassadt, sundt arbete, förutom att detta fångarnes arbete i många delar skapar en i hög grad förkastlig illojal konkurrens med den frie arbetaren, en konkurrens, som i tryckta tider och tider af arbetslöshet blifver än mer förkastlig.

Af fångvårdsstyrelsens berättelse angående fångvården för 1899 funne man sålunda, att vid de centrala straffanstalterna i riket af omkring 140,000 med inkomst förenade, af fångar utgjorda mansdagsverken 26,000 dagsverken upptagits med förfärdigandet af papperspåsar m. m., 24,000 dagsverken med skrädleri och sömnad, 24,000 dagsverken med korgmakeri, 23,000 dagsverken med skomakeri, 15,000 dagsverken med snickeri, 5,000 med redning af dref, 7,000 med borstbinderi, 2,000 med bokbinderi och så vidare. Af de vid läns- och kronohäkterna utgjorda omkring 324,000 mansdagsverken hade omkring 23,000 dagsverken upptagits med förfärdigandet af tändstickslådor, 2,000 dagsverken med stickning af strumpor m. m., 18,500 dagsverken med rensning af säd och bönor, 46,000 med redning af dref m. m., 19,000 med korgarbeten och mattflätning, 34,000 med skrädleri och sömnad, 3,000 med kardning och häckling, 9,000 med fjäder- och dunspritning, 7,000 med nät- och notbindning, 46,000 med borstbinderi, 30,000 med skomakeri, 4,500 med snickeri m. m. och 1,500 med bokbinderi och så vidare. Derjemte finnes upptagna omkring 7,000 icke utgjorda dagsverken till följd af brist på arbete.

Medelinkomsten för hvarje af de här ofvan angifna dagsverkena vid centrala fångvårdsanstalterna hade utgjort 29 öre.

Såge man vidare efter antalet manliga straffarbetsfångar, hade dessa under år 1898 *) utgjorts af 122 lifstidsfångar, 698 personer, dömda till straffarbete öfver 2 år, samt 2,159 personer, dömda till straffarbete i 2 år och derunder.

Beträffande dessa vid årets slut kvarvarande personers yrken inhemtades vidare af berättelsen, att 314 personer haft något till jordbruket eller dess binäringar hörande yrke, under det att angående 323 icke något visst yrke kunnat uppgifvas.

*) Torde vara tryckfel för 1899.

I Danmark och Tyskland har man, fortsätter motionären, egnat denna fråga synnerlig uppmärksamhet och synes derutinnan hafva slagit in på en väg, som kan leda till en praktisk och till sitt resultat lycklig lösning af detta spörsmål.

I Danmark har man sålunda under de tre senaste åren från tukthuset i Horsens utsändt en kontingent af straffångar, hvarje kontingent bestående af 15 à 20 fångar på arbete i det fria. Man har dervid utvalt för ändamålet lämpliga och i sitt uppförande väl vitsordade fångar, som af sin fängelsetid endast haft ett eller två år qvar. Dessa hafva under uppsigt af några uppsyningsmän från fängelset sysselsatts med skogsplantering på Jutlands ljunghedar samt dikesgräfning och dylikt. För detta års sommar har danska staten för afsigt att utsända en ännu större kontingent att under 5 månader uträtta dylikt arbete.

Enligt motionären af fängelseinspektören vid ett besök å platsen lemnad uppgift hade fångarnes uppförande under detta arbete, som pågått omkring 2 à 2 1/2 månader hvarje sommar, varit exemplariskt, deras helsotillstånd utmärkt och arbetslusten tilltagit i betydlig grad under arbetets fortgång. Såsom exempel härpå anförde inspektören, att normen på deras arbete beräknats till 150 små grädda gropar för trädplantorna hvarje dag, men att denna beräkning redan efter första veckans slut betydligt öfverskridits, i det att hvarje fånge visade sig kunna dagligen gräfva mellan 400 och 500 gropar.

Vistelsen i naturen och borta från fängelsets trånga väggar samt känslan af en viss grad af frihet skänkte, enligt inspektörens utsago, åt fången lefnadslust och lefnadsmod, det trägna, kraftiga arbetet inverkade fördelaktigt både på fångens moraliska känsla samt bidrog till höjandet af hans helsa och kroppskrafter i hög grad, och ingenstädes kunde man å detta arbetsfält få ett kraftigare bevis på sanningen af den gamla satsen: en sund själ i en sund kropp.

Fängelseinspektören framhöll på det allra bestämdaste, att en dylik anordning af fångarbetet hade de allra gynsammaste resultat på fången både i moraliskt och fysiskt hänseende, under det att å ena sidan gemensamhetsarbetet inom fängelset på fången nästan alltid verkade demoraliserande samt å andra sidan ett långvarigt cellstraff hade en både andligt och kroppsligt förslöande inverkan på fången.

Dessa uttalanden bekräftades af den erfarenhet, motionären gjorde om samma sak i Tyskland.

Derstädes hade man, enligt motionären lemnad uppgift, sedan åtta år tillbaka använt straffångar dels vid fästningsbyggande och dels

samt hufvudsakligen till utdikning af de stora moss- och myrmarker, som finnas inom norra och nordvestra Tyskland. En trupp på 60 till 150 straffångar förlades här och hvar i de trakter, der utdikningar skulle företagas, och der fick truppen qvarblifva, till dess den för utdikning afsedda jorden blifvit till fullo dränerad. Till detta arbete utvaldes de fångar, som vitsordats för godt uppförande, såväl tukthus- som fängelsefångar, men endast sådana, som hade en kortare tid, ett eller högst två år, qvar, innan fängelsetiden gick till ända.

Vid ett besök å en sådan straffkommendering å Krolikovo i Posen, hvarest en trupp å 60 straffångar då voro stationerade, hade motionären tillfälle att taga närmare kännedom om arbetet och förhållandena inom truppen. Fångarnes bostad utgjordes af en större sal, der maten intogs och nätterna tillbragtes, jemte vaktrum för fångbevakningen, som utgjordes af endast fyra man jemte uppsyningsmannen. Vid arbetet delades fångarne i fyra arbetslag, hvartdera å 15 man med en fångknekt för hvarje arbetslag. Fångarne arbetade utan något fängsel. Deras bespisning utgjordes af den vanliga fångkosten jemte kaffe och litet extra bröd, hvarigenom bespisningen endast med ett par öre om dagen för hvarje fånge öfversteg den vanliga fångkosten. Vid straffkolonien vistades vid tiden för motionärens besök personer, dömda till ett års fängelse och derutöfver ända till 20 års tukthus, och personer af olika stånd och yrken. Arbetet hade hela tiden gått förträffligt och den af hvarje fånge presterade arbetskvantitet öfversteg i allmänhet betydligt det beräknade. Något försök till flykt hade icke förekommit. Af de 148 fångar, som sedan arbetets början hade vistats vid kolonien, hade endast 10 blifvit återsända till fängelset, deraf några för mindre arbetsduglighet och de öfriga för mindre disciplinära förseelser. Ett resultat, som väl kunde anses vara i hög grad fördelaktigt. Det hade visat sig enligt uppsyningsmannens utsago, att det bästa medlet att afhålla trotsiga och motsträfviga individer från att begå disciplinära förseelser var den uttryckligt fastslagna bestämmelsen, att fången vid minsta förseelse blefve återsänd till fängelset.

Just vistelsen i det fria och på en isolerad, större folkcentra ej allt för närbelägen trakt samt sysselsättning med det temligen tunga, men kroppskrafterna utvecklande och stärkande jordbruksarbetet synes motionären vara i fångvårdsafseende nyttigaste sättet att anordna fångarbetet, der så kan ske. Vårt lands storartade tillgångar på moss- och myrtrakter, säger han, torde framför allt utgöra ett passande och lämpligt arbetsfält för våra straffångar.

Dylikt arbete torde emellertid ej, på grund af många inverkande

faktorer, kunna användas i så stor utsträckning, som eljest önskligt vore. Sålunda finge det väl anses otjenligt för till kortare frihetsstraff ådömda personer, likaså för sådana individer, som äro kända för större eller mindre samhällsvådligt sinnelag, sjukliga, klena eller vid kroppsarbete ovana personer. Just emedan arbetet i det fria närmast kan anses såsom öfvergångsform till frihetstillståndet, torde detta arbete icke anordnas för fångpersonalen förrän mot slutet af dess strafftid.

Tillämpadt endast vid längre frihetsstraff och mot slutet af strafftiden samt blott för sådana personer, hvilka på grund af godt uppförande under fängelsetiden kunna antagas vara mogna för en viss grad af frihet, kunde, anser motionären, arbetet uti det fria blifva en god och uppfostrande straffart, hvarigenom mången vilsekommen individ kunde med god helsa, stärkta kroppskrafter, återupprättad till kropp och själ samt tränad för ett redbart arbete återvända till samhället.

Den af motionären, heter det vidare, föreslagna anordningen skulle ju må hända lämpligast kunna vid frihetsstraffets aftjenande tillämpas såsom en öfvergångsform till det slutliga frigifvandet, antingen i stället för eller vid sidan af det i andra länders strafflagar upptagna vilkorliga frigifvandet.

Det torde häremot invändas, säger motionären vidare, att anordnandet af dylikt arbete skulle bryta mot den princip, som man inom vår fångvård söker allt strängare genomföra, nemligen cellsystemet. Härtill borde erinras, att ett stort antal gemensamhetsfångar ännu finnas i våra straffanstalter och att, om man hos oss skulle kunna uppnå de goda resultat, som påpekats från Danmark och Tyskland, det torde vara synnerligen talande skäl för oss att modifiera ofvan åberopade princip, som visserligen utan tvifvel är nyttig och nödvändig, men icke därför behöfver vara den enda riktiga utvägen för att nå det mål, som straffet i främsta rummet afser, nemligen att söka återuppräta en vilseförd människa och dana honom till en samhällsnyttig individ. Der straffet hufvudsakligen afser att betaga brottslingen förmågan att begå brott, såsom till exempel hos individer, hvilka i sina brottsliga handlingar förråda ett visst utpregladt samhällsvådligt sinnelag kunde naturlig vis en dylik anordning icke ifrågakomma.

Äfven med anordnandet af arbetet i det fria kan emellertid, fortsätter motionären det framhållna behöfvat af ett lämpligt fångarbete ej vara afhjelpt. Större delen af de till frihetsstraff dömda personer måste ju till följd af straffets kortvarighet och andra förhållanden vara hänvisade till arbetet inom fängelset, och dervid syntes detta arbete böra så anordnas, att afsigten med fångarbetet, nemligen arbetets för indi-

viden fostrande betydelse i största möjliga måtto tillgodosåges, att fångarbetets konkurrens med det fria arbetet så vidt möjligt är undvekes, samt att slutligen det betydande kapital, som förefinnes i fångpersonalens arbetskraft, i främsta rummet komme staten till godo genom ett produktivt arbete för dess räkning.

Så länge fångarbetet hufvudsakligen användes till den enskilda spekulantens fördel, komme det alltid att förefinnas en viss svårighet i anskaffandet af arbete åt fångpersonalen, på grund deraf att detta blefve beroende på tillgången af sådant arbete, konjunkturförhållanden m. m., på samma gång man icke alltid har att välja det för fångarne lämpligaste arbetet. Fångarbetet komme vidare att med sin prisbillighet underhålla konkurrensen med den fria arbetaren på vissa orter eller inom olika industrier och näringsgrenar.

Staten synes motionären derför själf böra tillvarataga och använda den till buds stående arbetskraften hos fångpersonalen, och en mångsidig användning för densamma synes heller icke böra saknas.

Våra statsjernvägar, arméförvaltningen och intendenturen för våra värnpligtige, arméns lägerplatser och kaserner, många statens embetsverk och undervisningsanstalter hade mycket behof af sådant, som skulle inom fångelserna kunna tillverkas och hvars förfärdigande skulle tillgodose behofvet af arbete inom snart sagdt alla möjliga arbetsbranscher, för att exempelvis blott nämna stenarbeten, smiden, möbler, husgeråd, kläder, skodon, gymnastikattiraljer m. m.

Staten skulle sålunda kunna, oberoende af konjunkturförhållanden m. m., bereda fångpersonalen en ständig och jemn tillgång till arbete af det mest mångsidiga slag, och detta arbete skulle tillika sannolikt kunna anordnas så, att konkurrens kunde undvikas med den näringsgren och industri, som möjligen existerade på de olika orter, der fånganstalterna vore belägna.

Äfven i fråga om tvångsarbetsfångar anser motionären, att hvad här framhållits egde sin tillämpning.

Enligt fångvårdsstyrelsens berättelse för år 1899 syntes makadamslagning, skrädleri och sömnad, borstbinderi, smide och drefredning upptaga den hufvudsakligaste delen af de utaf tvångsarbetsfångarne utgjorda dagsverken; äfven här framträdde såsom önskemål de manliga fångarnes användning till arbete uti det fria, såsom moss- och myrtdikningar och andra dermed sammanhängande arbeten i jordbrukets tjänst samt i öfrigt till produktiva arbeten för statsliga ändamål. Det förstnämnda arbetets uppryckande inverkan för tvångsarbetspersonalen kunde väl ej förnekas.

De orsaker, yttrar motionären till slut, som i väsentlig grad bidragit att föra tvångsarbetsfången in i arbetsanstalten, torde väl hafva varit ett supigt lefnadssätt jemte deraf följande mindre arbetsduglighet, lätja och obenägenhet för ett ordnad arbete.

Just med hänsyn dertill torde väl ett tungt, men härdande och stärkande arbete uti det fria vara ett bland de verksammaste medel att återupprätta genom fylleri och oordentligt lefnadssätt förfallna individer.

Så långt motionären. Utskottet har, för att kunna bilda sig en åsigt i de frågor, som här beröras, dels tagit kännedom om officiella eller halffofficiella berättelser, angående de arbeten i fria luften, som verkstälts i Danmark och Preussen, dels till fängvårdsstyrelsen rigtat vissa frågor, som styrelsen besvarat under 22 nästlidne februari, dels ock sökt på annat sätt pröfva innebörden af de förslag, som motionären framställt. Utskottet vill då först, efter den danska »Nordisk Tidskrift för Fængselvæsen» *) meddela det hufvudsakliga af fängelseinspektörens berättelse angående det första försök, som i Danmark gjordes med arbete i fria luften af 15 särskildt dertill afskilda fångar.

Berättelse

om den med ett antal fångar från straffanstalten vid Horsens den 11 augusti till den 13 oktober 1899 i Gedhus plantering företagna försökskampanjen.

Så till vida är den nyss afslutade kampanjen blott ett halffullbordadt försök att använda straffångar till hedplantering, som man icke, innan planteringsarbetet är utfördt, kan bedöma, om användningen af fångarbete för att gräfva gropar för trädplantering lönar sig eller icke. Det kan ej heller för fångvården anses i pedagogiskt hänseende betydelselöst, att de fångar, som användts vid gräfningen af groparna, få se, om icke frukten, så dock utvecklingen af det genom dem påbörjade arbetet.

Det är emellertid otvifvelaktigt den mindre hälften af försöket, som återstår, hvadan resultatet af vårkampanjen icke borde blifva ogynnsammare än det, som nu uppnåtts.

I följd af sommarens ihållande torka, som gjorde allt arbete på

*) Den officiella »Beretning om Strafanstalterna i Danmark i Finansåret 1899—1900» har ännu ej utkommit.

heden i högsta grad vanskligt, utsattes kampanjens början till den 11 augusti. Till dess var Gedhus bragt i ett så vidt möjligt fängelsemessigt skick, kaserninventarier m. m. ditförda. Samma dags eftermiddag in-
 kvarterades fångarna med deras bevakningspersonal, så att aflemningen till planterings-sällskapens representant på platsen kunde ega rum morgonen derpå kl. 6.

Arbetsstyrkan utgjorde 15 man under tre uppsyningsmän.

Fångarna voro valde bland sådana individer, som sjelfva önskade deltaga i kampanjen och som uppfylde de af kongl. resolutionen 20 juni detta år uppställda vilkor och som dessutom af öfverinspektionen ansetts lämpliga.

Fångarna voro iförda den för »öfvergångsstadiet» normerade dräkten — jacka, långbyxor och mössa med skärm — och dessutom utrustade med brödpåse och fältflaska.

Bevakningspersonalen medförde utom motsvarande utrustningspersedlar uniformer af dräll till bruk under kampanjen.

Med den utryckande styrkan följde fängelseinspektören och med vederbörlig tillåtelse författaren L. Mylius Erichsen; den förre för att anordna tienstgöringen och den senare för att kunna medtaga en skildring af odlingsförsöket genom straffångar i sitt under utarbetning varande arbete om den jutska heden.

I fråga om fångarnas arbetsvilkor samt om deras förhållande utom arbetstiden hade genom ofvan nämnda kongl. resolution samt en af öfverinspektionen medgifven ändring i straffanstaltens »dagordning» och »Almindelig Reglement» nödiga föreskrifter blifvit meddelade.

Arbetet, gräfning af planteringsgropar af största dimensioner, gaf, oaktadt fångarna under sista veckan före utryckningen hade sysselsatts med gräfning och sålunda vunnit någorlunda färdighet i att begagna hithörande redskap, i början ej det utbyte, som planterings-sällskapet hade väntat. Det beräknade antalet, 100 gropar pr dag, uppnåddes ej mera än till hälften, ehuru fångarna, nästan bokstafligen, icke unnade sig andrum. Den ringa arbetsprodukten måste emellertid, såsom snart insågs af planteringsförmannen och sedermera af öfverordnade sakkunnige, helt och hållet tillskrifvas markens af den ihärdiga torkan förorsakade abnorma hårdhet. Med bättre arbetsmetod blef resultatet bättre, och då gräfning af gropar af minsta dimensioner — af hvilka 200 borde medhinnas pr dag — mot slutet af kampanjen började, dröjde det icke länge, förrän fångarne — tack vare den samtidigt inträffande

kallare och fuktigare väderleken — lyckades nå det förutsatta minimum och slutade med att i medeltal gräfva 235 gropar pr dag.

Reservarbetet, korgflätning, kom till ringa användning, i det väderleken blott få dagar och endast för några timmar i sänder föranledde inställandet af gräfningen. I allmänhet stannade fångarne på arbetsplatsen och sökte blott under de starkaste regnbyarne skydd i primitiva tält, hvilka äfven begagnades under måltiderna. Ett tredje tält eller rättare sagdt regntak var bestämdt till arbetsplats för korgflätning under dagsregn, då man ansåg det i flera hänseenden lämpligare att låta fångarne arbeta der än i de företrädesvis för andra ändamål afsedda rummen i hufvudbyggnaden. Efter mörkrets inbrott måste dock korgflätningen försiggå i dessa, men till följd deraf, att materialier m. m. i hvarje särskildt fall måste föras fram och tillbaka, förkortades ytterligare den knappa tiden af litet mera än en halftimme mellan friluftsarbetets upphörande och qvällshvilan.

Sistnämnda arbetsverksamhet är dessutom ej utan disciplinära vanskligheter och för planteringssällskapen förmodligen föga inkomstbringande. Hufvudvigten lades därför naturligtvis på gräfningen.

Fångarnas flit, särskildt med afseende på de ovanligt vanskliga arbetsförhållanden, som kampanjen erbjöd, kan betecknas som berömvärd; visserligen sveko i början två till tre fångar, men de rättade sig snart och blefvo flitiga arbetare; de svagaste fångarna gjorde alltid sitt bästa, och hade de svårt att hinna med det föresatta antalet gropar, voro alltid de starkaste redo att utan uppmaning räcka dem en hjälpsam hand.

Frånsedt en kortare epidemi af magsjukdom, som föranledde dels en mindre ändring i utspisningsordningen, dels användandet af några flaskor medicin utöfver hvad som beräknats, har helsotillståndet varit förträffligt. Af den förteckning, som sjukvårdaren fört öfver medicamentsförbrukningen, framgår, att det hufvudsakligen varit yttre och af arbetet förorsakade mindre skador, som nödvändiggjort användandet af läkemedel. Sjukstugan har icke varit i bruk, om än ett mindre antal sjukdagar ej kunnat undvikas. Intet fall af simulation har förekommit. Vid en af fängelseläkaren något efter halfva tiden företagen inspektion befunnos fångarna ej allenast se sundare och kraftigare ut, men också hafva en bättre uppsyn, än då han undersökte dem i straffanstalten.

Kosten måste i följd deraf att arbetet på heden var betydligt strängare än i straffanstalten och två hushåll, ett för befålet och ett för fångarne, knappt kunde anordnas i Gedhus — hvarför fångarnes kost i sin helhet likställes med bevakningspersonalens — blifva åtskilligt

dyrare. Men om man betänker beskaffenheten af de i straffanstalten utförda arbetena och entreprenadsumman derfor, kan man ej finna omkostnaden öfverdrifven; detta så mycket mindre, som detta för fångarna ovanliga lefnadssätt högst sannolikt utöfvat inflytande icke allenast på deras förmåga, men också på deras vilja att under mycket ogynsamma väderleksförhållanden under elfva timmar dagligen utföra ett särdeles ansträngande arbete. Att kosten icke var rikligare än nödigt bevisas för öfrigt af det faktum, att en af fångarne, intill dess det ansågs nödvändigt att sätta honom på ranson, ständigt, äfven sedan han fått sex tallrikar ärter till lifs, klagade öfver hunger. Härvid torde böra upplysas, att normalportionen innehåller två och en half tallrikar.

Redan på kampanjens första helgdag, tredje dagen efter ankomsten, anhöllo fångarna, att en af dem skulle få på aftonen läsa ur en andaktsbok för kamraterna; detta medgafs naturligtvis. Nästa söndag upprepades samma anhållan med tillägg, att det skulle vara mycket kärt, om tienstgörande fängknekten ville förrätta uppläsningen och tillåta afsjungandet af en psalm. Härefter hölls på fångarnas begäran regelmessigt hvar söndag, stundom i det fria, andakt i närvaro af befålet. Vid kampanjens midt hölls gudstjenst af fängelsepredikanten, hvarvid en fånge gjorde bruk af sin rätt som »öfvergångsfånge» att icke finna sig.

Det ligger i sakens natur, att läsning eller brefskrifning icke förekom i större utsträckning; i regeln voro fångarna för trötta dertill. Böcker användes dock omväxlande med två dominospel, i synnerhet om aftonen, sedan tobakspiporna voro tända. De afsända breffven andades mycken tacksamhet för tillåtelsen att deltaga i kampanjen och tillit till behandlingens gagneliga inflytande på fångarnas framtid.

Fristunderna tillbragtes städse, när vädret var godt, med åtskilliga kastspel eller hvilande och rökande i den öppna materialboden. Under baddiden fördes fångarna två söndagar till det en fjerdedels mil aflägna Kragstö; likaledes var under samma tid i närheten af brunnen uppsatt en ytterst primitiv duschapparat, som var både till nytta och nöje. Icke få af fångarna visade stort intresse för förbättring och försköning af etablissemangets yttre, så att de af egen drift på söndagsförmiddagen reparerade bröstvärn, planterade vildt vin utefter kasernens väggar o. s. v.

Fångarnas disciplinära ståndpunkt torde genom det föregående vara temligen kännetecknad. Tilläggas bör, att såväl under transporten på vagn och järnväg som på heden, der nyfikna stundom korsade deras väg, sökte de snarare att liksom krypa in i sig sjelfva än att skamlöst utställa sig till beskådande. Mot de besökande, som med större eller mindre

tjenstebefogenhet fingo med dem att göra, var deras förhållande rent af taktfullt. Till hvilken ringa grad ovillighet, ohöflighet eller olydnad förekommo, framgår väl redan deraf, att icke allenast intet straff eller försigtighetsmått blef nödvändigt, utan ej ens någon varning behöfde tilldelas. Utfärdande af särskilda föreskrifter ansågs därför alldeles onödigt. Mest betecknande för fångarnes exemplariska förhållande torde dock det faktum vara, att under de två månader, som kampanjen varade, icke ett ondt ord vexlades mellan fångarne. Öfverraskande som detta var för bevakningspersonalen, syntes det nog likaså för fångarne efter deras erfarenhet från gemensamhetslokalerna i straffanstalten.

Tillbakaförandet den 13 oktober skedde i öfverensstämmelse med förutbestämd plan, endast med den ändring, att fångarna, som fått en extra ration till matsäck, med anledning af det ytterst oblida vädret samt såsom erkännande af deras goda förhållande under kampanjen på Skanderborgs jernvägsstation, der de måste uppehålla sig i vagnarne cirka halfannan timme, fingo en kopp kaffe med hvetebröd. Vid tillbakakomsten till straffanstalten klockan en kvart på nio på qvällen fingo de taga afsked af hvarandra och erhöilo ytterligare en liten förfriskning utöfver fängelsereglementets föreskrifter.

Kolonien inspekterades den 15 september af öfverinspektören med flera. Fängelseinspektören har flera gånger, hans assistent en gång under flera dagar uppehållit sig i Gedhus.

Intill 31 mars hade den större hälften af fångarne successivt blifvit frigifna. De öfriga införlifvades kort förut med det till vårkampanjen utsedda nya manskapet, hvilket såsom förberedelse till hedarbetet några veckor förut haft sysselsättning i fria luften.

Hvad som i synnerhet förtjenar omnämmande torde vara den omständighet, att fångarne efter kampanjens relativa frihet, som nödvändigtvis måste hafva kommit dem att framför andra fångar känna vistelsen i straffanstalten som något svårt, fortfarande förhållit sig mönstergilt. Af en till ofvan anförda berättelse fogad tabell framgår:

att den yngsta af de så som ofvan beskrifvits använda fångarne var 31 år, den äldsta 59 år gammal. Till sitt civilstånd voro 10 arbetare utan vidare beteckning af facket, 1 bageriarbetare, 1 bryggeri dito, 3 tjenare. Deras förbrytelser bestodo i: 5 tjufnad, 1 »uterligt Forhold», 1 blodskam, 3 våldtägt eller försök dertill, 1 »Hæleri og Tyveri», 1 »Tyveri og Bedrageri», 2 mord, 1 mordbrand.

Såsom framgår dels af motionen, dels af hvad utskottet på annat sätt inhemtat, hafva försöken blifvit fortsatta under år 1900 med ett antal af 20 fångar. Ehuru intet *officielt* uttalande föreligger vare sig om detta eller det närmast föregående försöket, tyckes dock omdömet om de senare försöken hafva utfallit väsentligen lika med hvad som var händelsen i fråga om det förstnämnda.

Utskottet anser sig derefter böra meddela följande utdrag ur »Statistik der zur Ressort des Königlich Preussischen Ministeriums des Innern gehörenden Strafanstalten und Gefängnisse für den 1 april 1898—1899.»

Enligt densamma gälde i afseende på fångarnas sysselsättning följande grundsatser:

1. Alla behof såväl för de enskilda fångvårdsanstalterna som för hela fångvårdsväsendet böra, så vidt ske kan, fyllas genom fångarnas arbete.

Allt arbete inomhus i de särskilda anstalterna förrättas genom fångarna: produktionen af beklädnadsartiklar, sängkläder och andra förbrukningsföremål sker genom fångarna. I nio anstalter finnas väfverier till förfärdigande af väfnader för kläder och sängkläder. Byggnadsreparationer, större ombyggnader och kompletteringsarbeten skola utföras genom fångar; vid nybyggnader användas de till utförande af jordarbeten, att uppföra en eller annan byggnad och till förfärdigande af der-till hörande förbrukningsartiklar (i 8 anstalter). I synnerhet användas fångarna till att bygga bostäder för fångelsernas tjänstepersonal, särskildt för den lägre.

2. Förfärdigandet af förbrukningsartiklar för riks- och statsembetsverk, i synnerhet för arméförvaltningens räkning, bör på allt sätt befordras: det får också år för år allt större utsträckning. Så förfärdigades t. ex. för arméförvaltningen under ofvan nämnda år: 12,715 arbetsblusar, 921 andra blusar, 122,982 drälljackor, 15,510 drällrockar, 40,120 par klädeshandskar, 5,029 hjälmöfverdrag, 188,846 par klädesbyxor, 21,228 par ridbyxor, 230,556 par byxor af linne eller dräll, 293,562 parikalsonger, 534 kolletter, 122,044 »Litewken» (enligt uppgift en slags vida uniformskavajer med dragsko), 69,795 kappor, 113,859 mössor, 24,761 vapenrockar, 49,253 kragar till vapenrockar, 81,126 par axelklaffar, 5,561 armuppslag och 4,806 ris- eller saltpåsar.

3. Till åkerbruksarbeten för stats- eller kommunalförvaltningar

och äfven för enskildes räkning kunna tukthusfångar användas, när de aftjenat minst ett år, uppfört sig väl och det ej återstår mera än ett år af straffet, och andra fångar (Gefängnissgefangene) med eget begifvande, när de aftjenat sex månader, uppfört sig väl och när strafftiden ej öfverstiger två år. De båda slagen af fångar få ej arbeta tillsammans, och såväl de ena som de andra måste hållas afskilda från fria arbetare. För att förebygga att fria arbetare lida intrång, användes fångarbete endast i de fall, då arbetet annars ej skulle kunna utföras, emedan man ej kan få fria arbetare dertill, eller också kostnaden för fritt arbete skulle göra företaget ekonomiskt ofördelaktigt. Sådana arbeten utfördes under nämnda arbetsår i följande provinser:

1. Ostpreussen.
 - a) Skogsplantering på die Kurische Nehrung,
 - b) torrläggning af augustumalmossen,
 - c) jordförbättringsarbeten för vissa bolag och en enskild.
2. Westpreussen.
 - a) Jordförbättringsarbeten på ett nybygge,
 - b) kultur på dynerna å halfön Hela,
 - c) upprensning af ett dike för staden Mewe.
3. Posen.
 - a) Jordförbättringsarbeten för bolaget Witoldowo,
 - b) jordförbättringsarbeten på nybygget Krolikovo.
4. Schlesien och Brandenburg.

Jordförbättrings- resp. skyddsarbeten på 22 olika platser.
5. Sachsen.
 - a) Dämningsarbete vid Elbe,
 - b) jordförbättringsarbete på domänen Dixförda,
 - c) jordförbättringsarbeten för tre enskilde.
6. Hannover.
 - a) Urtappningsarbeten i fyra mossar,
 - b) anläggning af artificiella ängar vid nedre Ems,
 - c) anläggande af Nordhorn—Almelo-kanalen,
 - d) jordförbättringsarbeten på domänen Häneberghof, Wippingen,
 - e) urtappnings- och bevattningsarbeten för kommunen Hüntel-Emmel.
7. Hessen-Nassau.
 - a) Flodrensningensarbeten för kretsen Ziegenhain.
 - b) vingårdsanläggning för en enskild.

8. Schleswig-Holstein.

Dräneringsarbete vid Bargstedt-mossen.

9. Westfalen.

Jordarbeten för staden Hamm.

10. Rhenprovinsen.

a) Dräneringsarbete vid Niers-kanalen,

b) skogskultur i Siegburg,

c) förbättringsarbeten på domänen Simmern,

d) reglering af floden Sieg,

e) förbättringsarbete för två »Genossenschaften» och några enskilde, vägbyggnader för en kommun.

Antalet fångar, som användes vid dessa arbeten, var omkring 1,000.

Fångarna hafva vid dessa arbeten visat sig villiga, flitiga och läraktiga; deras arbetsprodukt står endast vid arbetets början efter de fria arbetarnes, men kommer sedan upp till samma nivå. Upprätthållandet af disciplinen förorsakar ingen svårighet; försök till rymning hafva endast mycket sällan förekommit. Landtbruksministern har på alla sätt befordrat sträfvanden i denna riktning.

4. Fångar sysselsätts vid fästningsanläggning i Rendsburg.

5. Öfriga fångars arbete utbjudes på entreprenad till utförande af industrielt arbete. Dervid är att iakttaga, att ej ett alltför stort antal öfverlätas åt en entreprenör och att ej i en industri ett i förhållande till de fria arbetarne inom densamma allt för stort antal fångar må användas. Tilläggas må, att för arbetsåret 1898—1899 utgjorde inkomsten af fångarnas arbete: i straffanstalterna, af arbete för riks- och stats-embetsverk M. 535,923:27, af arbete för entreprenörer 1,475,491:49 eller för individ af det förra slagets arbete M. 157:28, af det senare 203:01. I fängelserna uppgingo motsvarande siffror till 124,236:88 och 416,770:27, 102:67 och 151:38. För arbeten för anstalternas egen räkning debiteras ej arbetslön. Vid arbeten för fängelseförvaltningen i dess helhet äfvensom för riks- och statsembetsverk beräknas 40 pfennige pr dag och individ.

Af en i jordbruksangelägenheter särdeles förfaren man har utskottet fått mottaga en berättelse, ur hvilken följande syns böra anföras:

Fångar i jordbrukets tjänst.

Bland de saker af intresse, som mest ådrog sig min uppmärksamhet under en resa i Tyskland under den gångna sommaren, var användandet af fångar till jordbruksarbete.

För att kunna sysselsätta det för hvarje år allt större antalet vagabonder och lösdrivvare samt på samma gång vänja dem vid ett ansträngande, allvarligt arbete, som i möjligaste mån lemnade ersättning för underhåll och vård, inköpte Schleswig—Holsteinska provincialförbundet 1880 godset Bokelholm i Holstein, beläget vid en lika nämnd station på banan Kiel—Hamburg. Godset har sedermera genom inköp af närliggande områden förstörats, att det nu har en areal af 840,5 har, hvaraf större delen utgöres af mossar, som skötas på ett synnerligen rationellt sätt, så att Bokelholm med skäl kan anses för en mönstergård. Allt arbete utföres emellertid af 160 tvångsarbetsfångar under ledning af 12 förmän.

Fångar sköta kreaturen, köra hästar, mjölka kor, arbeta i mejeriet och bageriet samt för öfrigt med alla vid ett stort jordbruk förekommande arbeten. Vid godset äro anställda förvaltare, sekreterare, bokförare, ofvannämnda antal förmän, herde, bagare, maskinist, mejerist och köksmästare samt en bevakningspersonal bestående af en öfveruppsyningsman och 8 vaktare. Fångarna voro inrymda i en särskild kasern i närheten af godsets ekonomibus. Mathållning och bevakning bekostas af korrektionsanstalten och betalar godsförvaltningen per dag och arbetare 85 pfennige. Utom denna arbetslön, som vanligen per år i sin helhet uppgår till omkring 45,000 riksmark, erhålla fångarna en premie per dag och hufvud af 15 pfennige om sommaren och 10 om vintern. Hufvudparten af premierna insättes i sparkassa och utbetalas först, då fånge erhåller sin frihet. En sträng militärisk disciplin och noggrann bevakning råder naturligtvis vid Bokelholm, men syntes fångarne med flit och villighet utföra de olika arbeten, hvarmed de sysselsattes, och såg man flera, som arbetade sjelfständigt utan bevakning, hvilket användes såsom en belöning för godt uppförande. Erfarenheten har visat, att flertalet fångar, som under en kortare eller längre tid fått vid Bokelholm vänja sig vid det allvarliga och regelmessiga jordbruksarbetet efter strafftidens slut blifva ordentliga arbetare och till nytta för samhället.

En liknande anstalt har länge funnits i Güstrow, tillhörigt staten i Mecklenburg—Schwerin, och har der samma tillfredsställande erfarenheter vunnits.

För att pröfva lämpligheten af att äfven använda straffångar i jordbruksarbete har preussiska staten på Kehdinger-Moor anlagt en försöksstraffanstalt. Den stora öde högmossen, utgörande fyra tusen har, ligger i nordöstra delen af Hannover omkring 1 mil sydvest från den lilla staden Stade. I kanten af den stora mossen finnes en parklik höjd, bevuxen med sekelgamla bokar och vackra granplanteringar, der jorden består af sandmergel. Nära höjden, men på mossen, af hvilken staten eger 820 har, är straffkolonien uppförd. Det är en enkel tegelstensbyggnad, omgifven af en nyanlagd trädgård, der den hvita flaggan med den preussiska örnen svajar på en hög stång, så att den synes milsvidt omkring.

Grundtanken det i utförda försöket är, att få mossen kultiverad för att sedan utlemna lägenheter till kolonister och att vänja straffångar vid ett ordnad och ansträngande arbete, hvilket samtidigt är staten till nytta. Med nu rådande höga arbetspris skulle kultiveringen af mossen blifva för dyrbar, om den skulle verkställas med legda arbetare, hvarför staten anser det fördelaktigt att använda fångars arbetskraft, som bör effektivt tillgodogöras för förutnämnda mål. Arbetet vid straffanstalten är långt olika mot hvad man hört skildras från Danmark »om fångarna på heden», der de hafva det »nydeligt», plantera furuplantor och få till belöning, när de äro snälla, då solen dalar den vackra sommarqvällen, röka sin snugga på gräsplanen utan för hyddan. På Kehdinger-Moor få deremot fångarna i alla väder på den öde mossen arbeta med dikning, hackning och öfriga kultiveringsarbeten. Inga dragare underhållas, hvarför, när tallricksharfven användes, den drages af tolf fångar. Ett annat ansträngande arbete, som fångarna få utföra, är upptagande af s. k. »Kuhlerde», en kalkhaltig lera, som finnes under mossen. Den upptages med en särskildt konstruerad maskin. I nedre ändan på en stång, fästad vid ett flyttbart stativ, finnes ett cylinderformigt kär. Medelst en med utvexling försedd väf föres stången med kärlet ned genom mossen, så att det fylles med »Kuhlerde», hvaraf medföljer $\frac{1}{2}$ kbm. hvarje gång kärlet väfvas upp, och användes såsom ett verksamt jordförbättringsmedel å mossjorden. Utan tvifvel skulle arbetet blifvit billigare och mera effektivt med hjälp af en motor, men ingår i anstaltens plan, att blott fångars arbetskraft skall användas.

1893 börjades utdikning af Kehdinger-Moor, 1897 uppfördes der behöfliga byggnader och ordnades straffkolonien, der 40 fångar, hvilka äro för stöld eller sedlighetsbrott dömda från 10 månader till två års straffarbete, äro stationerade. I byggnaden inrymdes bostad för före-

ståndaren, 3 fångvaktare och 3 förarbetare, kontor, kök samt logement för fångarna.

Man såg fångar, som gingo fullt fria, arbetande under ledning af en förarbetare, men såg man äfven några arbetare ute på mossen under bevakning af en vaktare med gevär. Det märktes på allt, att en jernhård disciplin herskade vid anstalten, hvarigenom det var möjligt, att ett så stort fångantal kunde bevakas af så få vaktare. Vid förfrågan derom hos befälhafvaren, en gammal stram preussisk underofficer, hvars medaljprydda bröst visade, att han skådat krigets allvar på många slagfält, var svaret: »disciplin», och på vidare förfrågan, hvilka straff, som användes, svarades, »att för mindre förseelser fingo fångarna ligga om nätterna utan sängkläder på logementets stengolf, för hvilket de hysa stor fruktan, då de trötta af ansträngande arbete äro i behof af hvila och sömn». På vår nästa fråga »hvad mer», var det korta men betecknande svaret: »prygel naturligtvis».

Fångarna, i allmänhet unga och raska karlar, sågo emellertid ej ut att vara betryckta eller nedslagna, och utförde de sina arbeten raskt och villigt. Ännu hafva för få år gått och för liten erfarenhet vunnits angående resultaten vid straffanstalten, men af hvad man redan sett, synes det sträfsamma, uppfostrande arbetet och friluftslifvet hafva en god inverkan på fångarne, och har flertalet af de frigifna fortsatt med arbete i jordbrukets tjänst, som under vanliga förhållanden är långt mindre ansträngande än det, som upptagit deras tid vid straffanstalten.

De af motionären berörda frågorna hafva redan förut delvis varit föremål för Riksdagens eller dess revisorers uppmärksamhet.

Vid 1896 års riksdag väckte herr *S. A. Hedin* en motion, hvori han efter en förtjenstfull utredning hemställde: att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta anställa en utredning af frågan om fångarbetets lämpligaste anordning, med hänsyn såväl till dess ändamål i och för fångvården som dess konkurrens med det fria arbetet, och att dervid äfven upplysningar från arbetare och arbetsgifvare i de af denna konkurrens berörda yrken måtte i så stor omfattning som möjligt inhemtas under samråd med målsmän för fångvården. På anförda skäl tillstyrktes herr Hedins hemställan alldeles oförändrad af Andra Kammarens tredje tillfälliga utskott.

Andra Kammararen beslöt i enlighet med utskottets hemställan, men

Första Kammaren hann ej behandla ärendet, hvadan detsamma förföll.

Samma års statsrevisorer yttrade (sid. 32 i berättelsen), att de vid granskning af fångvårdsanstalternas räkenskaper funnit anledning taga i öfvervägande det sätt, hvarpå arbetena inom fängelserna och tvångsarbetsanstalterna äro ordnade, och hade revisorerne ansett det kunna ifrågasättas, om ej förändringar i detta hänseende borde åvägabringas; men då revisorerne ansågo, att den här ofvan refererade motionen vid den utgång dess behandling fick i kamrarna kunde antagas komma att återupptagas vid nästkommande riksdag, ansågo sig revisorerne ej då hafva anledning att taga ärendet i närmare ompröfning.

Dervid fick det bero, till dess 1900 års statsrevisorer i mera berörda hänseende framstälde åtskilliga önskningsmål.

Sedan revisorerne refererat hvad i ärendet år 1896 förekommit, fortsätta de (1900 års revisionsberättelse sid. 43) på följande sätt:

Då emellertid ännu icke några genomgripande åtgärder till ordnande af ifrågavarande angelägenhet blifvit vidtagna, hafva revisorerne ansett sig böra å nyo fästa Riksdagens uppmärksamhet å densamma.

Till en början hafva revisorerne i här nedan intagna tabellerna Litt. A. B. och C. velat lemna en öfversigt af de vid rikets fängelser under år 1899 utgjorda dagsverken och inkomsterna af desamma. Hvad de från fångvårdsstyrelsen bekomna tabellerna A och B beträffar, finnas motsvarande uppgifter för år 1898 i fångvårdsstyrelsens såsom bidrag till Sveriges officiella statistik senast afgifna berättelse.

Tabellen Litt. C är grundad på uppgifter, som revisorerne i föreskrifven ordning inhemtat från rikets samtliga läns cellfängelser och kronohäkten. Denna tabell finna revisorerne vara af sådant intresse vid bedömning af hithörande frågor, att revisorerne ansett sig böra ifrågasätta, huru vida icke motsvarande uppgifter lämpligen borde inflyta i fångvårdsstyrelsens årsberättelser.

Utskottet anser sig här böra återgifva såväl nämnda tabeller som fångvårdsstyrelsens förklaring.

REGERINGENS FÖRSLAG

REGERINGENS FÖRSLAG

REGERINGENS FÖRSLAG

Sammandrag af dagsverksrapporterna från de

Centrala straffanstalter.*För män:*

Centralfängelset å Långholmen
 D:o i Malmö
 D:o å Nya Varfvet
Säger

För kvinnor:

Centralfängelset i Göteborg

Centrala straffanstalter.*För män:*

Tvångsarbetsanstalten å Svartsjö
 D:o i Karlskrona
 D:o i Landskrona
 D:o å Nya Varfvet
Säger

För kvinnor:

Tvångsarbetsanstalten i Norrköping

Summa

eller i förhållande till hela antalet underhållsdagar

Litt. A.

centrala fängvårdsanstalterna för år 1899.

Utgjorda dagsverken			Hindrade dagsverken						Summa summarum	Medeltal fängar för dag
med inkomst	utan inkomst	Summa	genom sjuk- dom och bristande ar- betsförmåga	genom helgdagar	genom skol- undervisning	genom oväder	af andra orsaker	Summa		
53,126	16,268	69,394	8,371	12,713	520	— —	512	22,116	91,510	251
40,572	6,681	47,253	5,475	9,421	— —	— —	118	15,014	62,267	170
45,892	15,417	61,309	1,868	10,915	2,059	— —	269	15,111	76,420	209
139,590	38,366	177,956	15,714	33,049	2,579	— —	899	52,241	230,197	630
10,289	1,997	12,286	645	2,263	— —	— —	11	2,919	15,205	42
42,808	30,887	73,695	2,650	14,097	— —	953	713	18,413	92,108	252
38,519	13,672	52,191	2,727	9,694	— —	— —	1,057	13,478	65,669	180
23,213	5,593	28,806	1,225	5,069	— —	— —	406	6,700	35,506	97
3,102	1,178	4,280	96	708	227	— —	60	1,091	5,371	15
107,642	51,330	158,972	6,698	29,568	227	953	2,236	39,682	198,654	544
35,508	8,890	44,398	2,048	8,204	— —	— —	1,117	11,369	55,767	153
293,029	100,583	393,612	25,105	73,084	2,806	953	4,263	106,211	499,823	1,369
58,63 %	20,12 %	78,75 %	5,03 %	14,62 %	0,56 %	0,19 %	0,85 %	21,25 %		

Litt. B.

Specifik uppgift å arbetsinkomsten vid de centrala fängvårdsanstalterna för år 1899.

	För år.	För dagsverke.
Centralfängelset å Långholmen	18,919: 83.	—: 36.
D:o i Malmö	9,954: 43.	—: 25.
D:o å Nya Varfvet	9,591: 19.	—: 21.
D:o i Göteborg	10,415: 19.	1: 01.
Tvångsarbetsanstalten å Svartsjö	13,525: 59.	—: 32.
D:o i Karlskrona	7,896: 11.	—: 20.
D:o i Landskrona	4,260: 65.	—: 18.
D:o å Nya Varfvet	1,136: 12.	—: 37.
D:o i Norrköping	8,959: 91.	—: 25.
	<u>Summa 84,659: 02.</u>	<u>—: 29.</u>

Sammandrag af uppgifter angående arbetsinkomsten och de

	Antal med inkomst utgjorda dagsverken			Summa.
	Straff- och tvångs- arbets- fångar.	Fängelse- och ran- saknings- fångar.	Bötes- fångar.	
Kronohäktet å Långholmen	39,021	9,031	— —	48,05
Stockholms länsfängelse	11,297	4,850	30	16,17
Norrteje kronohäkte	1,330	598	8	1,
Upsala länsfängelse	10,907	1,774	588	13,
Södermanlands dito	2,460	2,320	6	4,7
Eskilstuna kronohäkte	997	990	645	2
Östergötlands länsfängelse	17,029	2,907	197	20,1
Norrköpings kronohäkte	4,422	610	166	5,1
Kisa dito	— —	284	— —	—
Jönköpings länsfängelse	5,923	977	— —	6,
Kronobergs dito	2,972	1,226	311	4,
Kalmar dito	9,347	2,280	16	11,
Vesterviks kronohäkte	1,124	748	14	1
Gotlands länsfängelse	2,025	1,741	157	3,
Blekinge dito	3,846	5,901	1,567	11,31
Karlshamns kronohäkte	2,193	1,128	330	3,65
Kristianstads länsfängelse	12,185	1,354	— —	13,
Engelholms kronohäkte	— —	— —	— —	—
Malmöhus länsfängelse	13,400	4,115	672	18,1
Ystads kronohäkte	2,294	1,068	261	3,
Landskrona dito	2,946	3,392	264	6,
Hallands länsfängelse	860	1,261	521	2,
Varbergs kronohäkte	518	678	— —	1,
Kongsbacka dito	— —	35	17	5
Göteborgs och Bohus läns länsfängelse	7,731	5,281	9,441	22,
Uddevalla kronohäkte	1,508	1,683	308	3,
Svanesunds dito	— —	— —	89	—
Elfsborgs länsfängelse	15,810	2,542	991	19,
Skaraborgs dito	7,865	1,694	— —	9,
Vermlands dito	6,072	1,857	81	8,01
Örebro dito	12,367	3,391	413	16,17
Vestmanlands dito	7,767	3,070	— —	10,83
Kopparbergs dito	8,371	3,065	682	12,11
Gefleborgs dito	8,111	5,875	3,523	17,
Hudiksvalls kronohäkte	3,052	2,758	81	5,89
Vesternorrlands länsfängelse	3,651	439	31	4,12
Sundsvalls kronohäkte	5,712	4,350	914	10,97
Jemtlands länsfängelse	3,329	635	6	3,97
Vesterbottens dito	2,307	656	353	3,31
Lycksele kronohäkte } *)	— —	— —	— —	—
Skellefteå dito } *)	— —	— —	— —	—
Norrbottnens länsfängelse	4,460	2,446	18	6,9
Haparanda kronohäkte	1,009	82	— —	1,
Pajala dito	478	592	— —	—
Summ	24 , 96	,684	22,70	35 ,

*) Från dessa häkten, som egentligen äro härads häkten, men användas tillsvidare såsom kronohäkten, till förvaran

ördelning vid länscellfångelserna och kronohäktena år 1899.

Arbetsinkomst				Inkomst per fånge och dag						Af de i kolumnen för »arbetsinkomst» upptagna belopp har uppburits af:											
Straff- och tvångsarbetsfångar.	Fångelse- och ransakningsfångar.	Bötesfångar.	Summa.	Straff- och tvångsarbetsfångar.	Fångelse- och ransakningsfångar.	Bötesfångar.	Medel- inkomst.	Fångarna	Fångelse- föreståndaren.	Vakt- betjenin- gen.	Fängel sets bespa- rings- kassa.										
20,761	02 2,374	84	—	—	23,135	86	—	53,2	—	26,3	—	—	48,1	8,503	54	4,585	14	1,896	77	8,150	41
3,421	01 833	84	3	54	4,257	89	—	30,3	—	17,2	—	11,8	26,3	1,695	89	1,182	46	462	55	927	19
860	74 44	19	1	22	906	15	—	64,71	—	07,4	—	15,25	46,8	316	87	302	05	143	66	144	07
5,860	93 710	91	50	14	6,611	98	—	53,6	—	40	—	08,5	49,8	2,424	25	1,582	17	662	60	1,962	96
798	42 241	71	3	78	1,043	91	—	32,5	—	14,185	—	63	21,79	427	28	347	97	133	70	134	96
974	75 179	64	381	48	1,535	87	—	98	—	18	—	59	58	444	68	511	94	226	04	353	21
11,320	14 713	64	56	92	12,090	70	—	66,4	—	24,5	—	28,8	60	4,249	14	2,476	88	1,119	49	4,245	19
1,810	12 187	96	37	69	2,035	77	—	41	—	31	—	23	39	728	52	678	60	307	95	320	70
—	— 35	50	—	—	35	50	—	—	—	12,5	—	—	12,5	23	67	11	88	—	—	—	—
3,118	89 158	—	—	—	3,277	18	—	52,66	—	16,2	—	—	47,5	1,145	16	905	91	426	57	799	54
1,386	54 266	79	65	28	1,718	61	—	46,6	—	21,7	—	20,9	38,1	640	04	572	87	241	97	263	73
3,096	35 405	17	2	28	3,503	80	—	33,126	—	17,771	—	14,25	30,093	1,302	24	985	21	425	07	791	28
406	96 323	64	13	08	743	08	—	36,2	—	43,96	—	93,42	39,04	351	42	247	89	70	—	74	37
1,207	52 556	43	19	33	1,733	28	—	59,63	—	31,96	—	12,31	45,46	773	43	594	47	204	50	210	88
1,274	89 453	06	58	08	1,786	03	—	33,148	—	07,677	—	03,707	15,786	727	—	595	84	222	16	241	53
252	90 63	03	9	96	325	89	—	11,53	—	05,68	—	03,02	08,92	126	32	108	63	43	81	47	13
4,166	— 143	81	—	—	4,309	81	—	34,187	—	10,621	—	—	31,83	1,484	80	1,075	63	513	84	1,235	54
6,696	49 962	23	167	83	7,826	55	—	49,9	—	23,4	—	24,9	43	2,873	67	1,828	09	752	67	2,374	12
1,172	91 194	31	31	81	1,399	03	—	51	—	18	—	12	39	520	51	466	34	200	78	211	40
1,333	02 1,041	48	51	87	2,426	37	—	45	—	31	—	20	38	1,138	66	808	79	230	81	248	11
233	32 79	14	19	53	331	99	—	27	—	06,3	—	03,7	12,18	130	58	110	67	42	15	48	64
312	06 236	64	—	—	548	70	—	60,2	—	34,9	—	—	45,9	261	78	182	90	52	01	52	01
—	— 9	32	5	30	14	62	—	—	—	26,6	—	31,2	28,1	6	21	4	88	—	—	88	2
3,114	88 1,084	08	91	76	4,290	72	—	40,29	—	20,52	—	09,7	19,1	1,761	49	1,243	99	441	51	843	73
494	38 230	65	29	58	754	61	—	32,78	—	13,76	—	—	21,57	318	60	251	49	87	37	97	15
—	— 5	52	5	52	5	52	—	—	—	—	—	—	06,2	—	—	1	84	—	—	92	2
3,301	94 288	32	20	46	3,610	72	—	20,9	—	11,3	—	02,1	18,7	1,293	25	986	58	445	24	885	65
2,013	06 77	88	—	—	2,090	94	—	25,5	—	04,5	—	—	21,9	722	94	694	79	334	41	338	80
2,753	01 608	39	26	06	3,385	46	—	45,33	—	32,65	—	32,17	42,26	1,321	98	1,002	99	400	42	660	12
7,207	77 1,216	62	114	95	8,539	34	—	58,2	—	35,8	—	27,8	52,8	3,213	67	1,978	48	786	47	2,560	72
5,059	47 995	71	—	—	6,055	18	—	65,14	—	32,43	—	—	55,87	2,350	28	1,508	51	588	28	1,608	11
3,656	46 419	04	24	79	4,100	29	—	44	—	14	—	08,6	34	1,498	26	1,090	88	475	50	1,035	85
3,595	66 924	22	279	96	4,799	84	—	44,3	—	15,7	—	07,9	27,4	1,814	76	1,333	95	512	96	1,138	17
1,986	25 1,183	31	40	81	3,210	37	—	65,08	—	42,9	—	50,38	54,49	1,450	96	1,070	12	337	84	351	45
1,766	67 87	79	7	45	1,861	91	—	48,3	—	19,9	—	24	45	647	40	620	63	295	69	298	19
2,488	11 286	14	121	14	2,896	39	—	43,56	—	06,6	—	13,25	26,37	1,020	13	883	77	394	20	597	29
1,037	49 117	48	2	40	1,157	37	—	31	—	19	—	40	30	424	15	385	70	173	31	174	12
764	92 75	67	48	78	889	37	—	33,15	—	11,54	—	13,82	26,82	305	43	296	43	135	61	151	90
3,511	88 1,343	84	29	34	4,885	06	—	79	—	55	—	1	70	2,068	48	1,376	37	464	22	977	99
514	54 39	37	—	—	553	91	—	50,9	—	48,01	—	—	50,77	197	75	184	65	85	75	85	76
262	80 471	04	—	—	733	90	—	64,99	—	79,57	—	—	68,51	401	65	244	63	43	81	48	1
113,984	33 19,662	62	1,822	12	135,469	07	—	—	—	—	—	—	—	51,104	24	36,360	95	14,373	29	34,691	19

af ransakningsfångar för verkställande af enkelt fängelse, hvartill böter blifvit förvandlade, hafva uppgifter icke inkommit.

Hvad först beträffar inkomsten af fångarnes arbeten vid länsfängelserna och kronohäktena, hafva revisorerne velat uttala den mening, att ingen del deraf bör tillfalla fångvårdspersonalen. I detta afseende dela revisorerne den af Andra Kammarens tillfälliga utskott n:r 3 vid 1896 års riksdag framställda åsigt, att fångvårdspersonalens penningintresse i fångarbetet vore förkastligt, då det dels i allmänhet icke torde vara lämpligt, att fångar arbetade i hop penningar åt sina väktare, och dels den misstanken skulle kunna uppstå, att hellre sådant arbete anskaffades, som gäfvade god arbetsförtjenst, än sådant, som vore mest egnadt till fångarnes utdanning och framtida utkomst såsom frie arbetare. Särskildt har under revisorerne besök å ofvannämnda cellfängelser framhållits det ur disciplinär synpunkt olämpliga uti att under nuvarande förhållanden fången är medveten om, att den större eller mindre flit, han utvecklar, medför större eller mindre ekonomisk fördel för bevakningspersonalen.

Förändrade bestämmelser i fråga om fördelningen af de i läns- och kronocellfängelserna intagna fångarnes arbetsförtjenst synas sålunda böra införas. Men dervid hafva revisorerne visserligen icke förbisett, att nuvarande fängelsedirektörer och öfrig bevakningspersonal böra, i den mån andelen af arbetsinkomsten beräknats ingå i aflöningsförmånerna, beredas skäligen ersättning för hvad dem sålunda frångår.

En särskild anledning till reglering af fångvårdspersonalens inkomster i förevarande afseende synes förefinnas i den af Riksdagen ofta uttalade åsigt om att hittills med tjänstebefattningar förenade sportelinkomster böra så vidt möjligt bortfalla; och af förestående tabell Litt. C framgår, huru olika dessa inkomster i förevarande fall inflöta, då exempelvis fängelseföreståndaren vid kronohäktet å Långholmen af arbetsinkomsten år 1899 uppburit 4,585 kronor 14 öre och i Linköping 2,476 kronor 88 öre, under det att motsvarande tjänstemän vid länsfängelserna i Nyköping, Halmstad, Östersund och Umeå af sådan inkomst endast erhållit resp. 347 kronor 97 öre, 110 kronor 67 öre, 385 kronor 79 öre och 296 kronor 43 öre.

Hvad vidare vidkommer fångarnes arbeten vid rikets fångvårdsanstalter, hafva revisorerne trots sig finna, att anordningarna af dessa arbeten för närvarande icke äro fullt tillfredsställande. En genomgående undersökning och utredning synes därför böra i detta afseende åvägabringas; och torde dervid enligt revisorerne uppfattning särskildt böra beaktas, att fångarnes arbete så anordnas, att det i högsta möjliga grad underlättar deras framtida utkomst såsom frie arbetare, att det göres så inkomstbringande som möjligt utan åsidosättande af straffets ända-

mål, att fångarne i långt större utsträckning än för närvarande användas till arbeten för statens räkning, såsom till förfärdigande af utrustningspersedlar till armén och flottan, möbeltillverkning, bokbinderi, m. m., att tillbörlig hänsyn toges dertill, att fångarnes arbeten i så ringa grad som möjligt må genom konkurrensen skada det fria arbetet samt att, hvad särskildt tvångsarbetsfångar beträffar, de må användas till jordbruksarbeten, såsom väganläggningar, utdikning och uppodling af mossar och dylikt.

Fångvårdsstyrelsens svar innehåller i ifrågavarande ärende följande:

Beträffande arbetena inom länsfängelserna och kronohäktena meddela revisorerne till en början en tabell, lit. c., innefattande sammandrag af uppgifter angående arbetsinkomsten och dess fördelning vid sagda straffanstalter, dervid jemväl ifrågasättes, huru vida icke motsvarande uppgifter lämpligen borde inflyta i fångvårdsstyrelsens årsberättelser; och då revisorerne funnit ifrågavarande tabell vara af stort intresse vid bedömandet af hithörande frågor, har styrelsen för sin del ingenting emot att tillmötesgå revisorerne sålunda framställda önskan.

Hvad vidare angår inkomsten af fångarnes arbeten vid förberörda fängelser, uttala revisorerne den mening, att ingen del deraf bör tillfalla fångvårdspersonalen, hvars penningintresse i fångarbetet, såsom Andra Kammarens tredje tillfälliga utskott vid 1896 års riksdag i då afgifvet betänkande förklarar, vore förkastligt, enär dels vore olämpligt, att fångar arbetade i hop penningar åt sina väktare, och dels det skulle kunna misstänkas, att hellre för dessa inbringande än för fångpersonalens utdanning och framtida utkomst ändamålsenligt arbete anskaffades.

Fångvårdsstyrelsen delar i detta afseende fullkomligt statsrevisorerne uppfattning, för hvars befogethet ännu flera och tungt vägande skäl skulle kunna anföras. På grund af styrelsens underdåniga framställning den 30 september 1889 bestämde ock Eders Kongl. Maj:t i nådiga kungörelsen den 30 maj 1890, att vaktbetjente vid länsfängelser och kronohäkten skulle för åtnjutande af de löneförmåner, som genom ny lönestat från och med 1891 komme dem till del, vara skyldige underkasta sig den reglering eller indragning af dem för närvarande tillkommande andel af arbetsinkomsten vid sagda fängelser, som framdeles kunde varda beslutad. Den stegring i priset å lefnadsförnödenheter, som vid samma tid började göra sig känbar och som i hög grad yttrade sig särskildt med hänsyn till bostadshyror, gjorde dock för styrelsen omöjligt att föreslå den afsedda indragningens verkställande utan i sammanhang med än ytterligare förbättrade aflöningsvilkor för ifrågavarande betjente; och då derjemte var ovisst, huru vida icke den inträdda

prisstegringen kunde vara af mera tillfällig natur, fann sig styrelsen böra låta med det tillärnade förslaget tills vidare anstå. Men då erfarenheten tyckts visa, att någon återgång till förut rådande förhållanden icke vore att förvänta, har styrelsen i den 28 september detta år afgifvet löneregleringsförslag hos Eders Kongl. Maj:t hemställt om förbättring af bevakningspersonalens aflöningsförmåner, dervid styrelsen ock föreslagit, att i sammanhang härmed den andel i fångarnes arbetsinkomst, som vid länsfängelser och kronohäkten tillfaller der anstälde vaktbetejente, skulle, sedan deras aflöning höjts, aldeles indragas.

Hvad åter beträffar fängelseföreståndarnes andel af samma arbetsinkomst, har styrelsen redan i sitt den 24 april 1889 aflåtna underdåniga betänkande rörande utsträckning af tiden för straffarbets verkställande i enrum, påpekat behöfligheten af nya anordningar för fångarbetet i de länsfängelser, der enrumsstraff för någon längre tid skulle komma att aftjenas, likasom styrelsen ock i ofvanberörda underdåniga skrifvelse den 30 september 1889 tillkännagifver sin afsigt att, sedan frågan om enrumsstraffets utsträckning blifvit afgjord, underdånigst föreslå en väsentlig förändring i nu gällande anordning för fångarbetet i dessa fängelser, afseende att äfven der lägga arbetsdriften i statens hand, och såmedelst fullfölja afskaffandet af det i allo olämpliga system, som med fångarnes arbete förknippar fängelsebefällets aflöningsförmåner. Sedan enrumsstraffets åsyftade utsträckning med 1893 års ingång vunnit tillämpning, har ock styrelsen genom bestämmelser af 1893 och 1895 satt sig i stånd att vinna någon erfarenhet af de verkningar, hvilka skulle vara att förvänta, derest nya grunder för fångfördelningen å ifrågavarande slags fängelser skulle komma att fastställas; och då sagda erfarenhet visat sig fullt betryggande, har styrelsen ock under sistlidna året upptagit arbetet för fullföljd af sin förberörda afsigt. Så fort öfriga, styrelsen åliggande göromål medgifva det, ärnar styrelsen således till Eders Kongl. Maj:t inkomma med underdånigst förslag i det magtpåliggande ärendet, hvilket icke blott, såsom statsrevisorerna erinra, måste inbegripa förslag om ändrad lönestat, utan jemväl, såsom i en föregående punkt antydts, måste omfatta förslag till ändringar i de administrativa förhållanden, hvilka med de nya arbetsanordningarna icke låta sig förena.

Såsom särskildt beaktansvärda syftemål vid fångarbetets ordnande fastslå revisorerna: att det må i högsta möjliga grad afse att underlätta fångarnes framtida utkomst såsom frie arbetare; att det, utan åsidosättande af straffets ändamål, göres så inkomstbringande som möjligt, att det må i långt högre grad än nu tagas i anspråk för statens räkning;

att det må i så ringa grad som möjligt genom konkurrens skada det fria arbetet; samt att, hvad särskildt beträffade tvångsarbetsfångar, desse måtte användas till jordbruksarbeten, såsom väganläggningar, utdikning och uppodling af mossar och dylikt.

Hvad angår de fyra första af sålunda angifna grundsatser, finner styrelsen dem i allo välbetänkta och fullt öfverensstämmande med styrelsens egna önskemål. Men med hänsyn till den sist anförda tillåter sig styrelsen anmärka, att den icke blott, teoretiskt taget, svagt sammanhänger med de tre först anförda grundsatserna, utan ock, praktiskt tillämpad, skulle i de särskilda fallen med dem komma i bestämmd strid.

Om det vore så, att flertalet af tvångsarbetsfångarne förut varit jordbruksarbetare, skulle ju med allt skäl kunna sägas, att deras framtida utkomst borde »i högsta möjliga grad» underlättas derigenom, att man under tvångsarbets tiden sysselsatte dem med det arbete, i hvilket de förut inlärts. Men det är icke så. Af de 1,322 män, som under år 1900 för lösdrifveri hållits till arbete i rikets tvångsarbetsanstalter, befinnas blott 24 upptagna såsom jordbruksarbetare, hvarjemte 21, hvilka uppgifvas hafva förut varit »tjenstehjon», säga sig tidtals hafva egnat sig åt jordbruksarbeten. Det öfvervägande antalet af de för lösdrifveri dömda utgöres af grofarbetare från städerna samt yrkesarbetare, äfven de företrädesvis från våra städer.

Det kan möjligen förefalla statsrevisorerna påtagligt, att äfven dessas framtida utkomst skulle »i högsta möjliga grad» underlättas genom deras invänjande vid jordbruksarbeten; men erfarenheten inom fångvården har visat, att den förre stadsarbetaren sällan stannar vid ett honom efter frigifningen anskaffadt arbete å landet, hvadan ock torde kunna slutas, att den vid jordbruksarbete sysselsatte tvångsarbetaren från stad, så fort tvånget tagit slut, också lemnar det arbetet, hvilket sannolikt icke blifvit honom kärare därför, att han till detsamma tvingats, ehuru det i de flesta fall för honom fallit sig tungt och främmande. Från pedagogisk synpunkt sedt, måste det ock vara mera ändamålsenligt att införa den lösdrifvande lättingen i ett arbete, som kan utöfvas året om, än i ett, som under en stor del af året måste hvila; ingen yrkesarbetareklass rekryterar tvångsarbetscorps så talrikt som just den, hvilken är sysselsatt vid byggnadsindustrien, som ju blott under viss tid af året pågår och sedan för åtskilliga månader afbrytes. Slutligen måste ock tagas i betraktande, att det arbete, till hvilket lösdrifvaren skall hållas, icke får vara af den art, att hans vanligen redan ganska illa medfarna helsokraft deraf knäckes. I så fall blir följden af

hans tvångsarbete blott den, att han sedermera med laglig rätt till försörjning för lifstiden faller vederbörande kommun till last.

Men allra kraftigast måste betonas, att med den af statsrevisorerna tillrådade tvångsarbetsdriften med nödvändighet måste följa en återgång till det gamla gemensamhetsystem, hvilket Sverige sedan sextio år tillbaka stadigt sträfvat att i möjligaste mån ur fångvården aflägsna. Den i 9 § af gällande lag angående lösdrifvares behandling (den 12 juni 1885) fastställda föreskrift, att »tvångsarbete skall förrättas i allmän tvångsarbetsanstalt», låter sig ej förlika med statsrevisorernes anvisning, då det ju måste vara omöjligt att vid hvarje plats, der en mossafdikning, en väganläggning eller annat jordbruksarbete skulle med tvångsarbetsfångar utföras, upprätta en anstalt, så beskaffad, som i sagda paragraf bestämmes. Den vid sådana företag använda tvångsarbetsstyrkan måste tydligen i de flesta fall inhysas i skjul, lador eller andra lätt åtkomliga lägenheter, der sjelfsvåld, råhet, liderlighet och last skola ohejdadt florerat och den från gemensamhetsystemet oskiljaktiga erfarenheten upprepas, att de i den samlade flocken djupast sjunkne taga befälet och nedtvinga de mindre förderfvade till samma grad af förfall, de sjelfve nått. Om statsrevisorerna tro, att det för desse skulle efter frigifningen bli möjligt hos enskilde arbetsgifvare vinna anställning, vittnar detta om märklig obekantskap med hittills inom vårt land vunna erfarenheter. Dessa visa tvärt om, att man på detta sätt blott skapar en stående lösdrifvarstam, hvars skilda nummer vid hvarje ny tvångsarbetsdom återkomma till anstalterna med den ganska sanningsenliga förklaringen, att de, äfven om de velat, dock icke skulle lyckats hos enskilde erhålla stadigvarande arbete. Styrelsen är ock öfvertygad derom, att ett insläende å den af statsrevisorerna anvisade vägen så långt ifrån skulle komma att för tvångsarbetarne »i högsta möjliga mån underlätta deras framtida utkomst såsom frie arbetare», att det tvärt om skulle i de flesta fall omöjliggöra den.

Statsrevisorernes *andra* grundsats i fråga om fångarbetet är, att det bör göras så inbringande som möjligt. Af hvad styrelsen redan antydt torde framgå, att den satsen svårligen kan bringas till öfverensstämmelse med anvisningen om tvångsarbetsfångarnes sysselsättande. Vårt lands klimat omöjliggör fullföljandet af arbeten med mossafdikningar, väganläggningar och andra jordbruksarbeten året om; för så vidt icke lagen skulle förbjuda ådömandet af tvångsarbete under vintertid, måste således ändå alltid fasta anstalter finnas för upptagande och sysselsättande af de under sådan tid för lösdrifveri dömda. *Utöfver* den kostnad, häraf skulle föranledas, tillkomme sedan ej blott hvad för

de vid de anvisade jordbruksarbetena använda tvångsarbetarnes kring-sändande skulle åtgå, utan derjemte de vida större utgifter, som, derest ofvan antydda erfarenheter skola åtminstone i någon mån undvikas, skulle ådragas statsverket för ej mindre anordnande af bostäder, sjuk-vårds- och arrestlokaler åt hvarje sådan arbetsstyrka än äfven dess bevakande; och vill styrelsen med hänsyn till detta senare erinra, att första villkoret för att något skall uträttas genom ett arbete, till hvilket icke den egna viljan drifver, är, att det utföres under sträng tillsyn samt att möjlighet gifves för bestraffande af visad lätja, uppstudsighet eller annan olydnad. Skall tillbörligt arbetsresultat kunna ernås, skola rymningar och myterier kunna förekommas, utan att bevakningen af hänsyn till egen säkerhet må tvingas att gent emot en med kraftiga arbetsredskap beväpnad arbetsstyrka se genom fingrarne med hvad som helst, måste denna bevakning utgöras af utvaldt folk och vara så man-stark, att den icke blott i revolverar, hvilken den blott med tvekan skall våga använda och hvilka vid ett anfall kunna densamma frånryckas, ser sitt skydd mot de ofta hätska och hänsynslösa viljor, den är satt att öfvervaka. Det torde under sådana förhållanden icke kunna varda tal om någon annan inkomst af här ifrågakvarande arbeten än det resultat, arbetet möjligen åvägabragt; men tvifvels utan skulle sådant hafva kunnat vinnas för vida mindre kostnad, om för dess åstadkom-mande lemnats ett direkt statsanslag.

Statsrevisorernes *tredje* grundsats rör krafvet, att fångarbetet må tagas i anspråk för statens räkning. Styrelsen torde kunna på goda grunder förklara: att skola tvångsarbetarne användas på sätt revisorerne föreslagit, lärer knappast vara att vänta, det någon annan än staten sjelf skall känna sig villig för sagda ändamål anlita dem. Ej mindre kost-naden än äfven motviljan att ådraga hemtrakten de olägenheter, som med eller utan skäl anses medfölja en arbetsstyrka af denna beskaffen-het, lärer antagligen så påverka enskilde arbetsgifvare, att de icke gerna kunna beräknas tillströmma i det antal, som skulle erfordras för upp-rätthållandet af det anbefalda systemet.

Styrelsen tillåter sig ock erinra, att detta hos oss hvarken är nytt eller opröfvadt. Den tankegång, som tydligen ledt statsrevisorerne vid deras förordande deraf, är alldeles densamma, som en gång gjorde sig gällande vid upprättandet af vår gamla kronoarbetscorps. Då fångvårds-anstalerna under 1830-talet och ännu vid början af påföljande decen-niet icke räckte till för det alltjemt stigande fångantalet, föreslog då-varande styrelsen öfver fångelser och arbetsinrättningar i riket i under-dånig skrifvelse den 27 maj 1841, att det borde inrättas kronoarbets-

kompanier, disponibla till verkställande af större arbeten såväl för kronans som för särskilda bolags äfvensom för privata personers räkning, af hvilka kompanier staten sannolikt skulle kunna påräkna dels under fredstid en gifven tillgång på arbetare vid förefallande större arbetsföretag, egande både arbetsvana och arbetsfärdighet, dels ock i krigstid vana arbetare för kronans varf och verkstäder samt lämpade för användning vid arméns tross. »Obestriddigen vore det en fördel», heter det i sagda skrifvelse, »att de vid arbetskompagnierna anstälde personer kunde der förvärfva skicklighet till sådana arbeten som ofta och allmänligen förefalla samt sålunda sattes i tillfälle att efter återvunnen frihet försörja sig medelst egen omtanke och arbetsamhet, hvaremot de arbeten, med hvilka fångarne inom korrektionsinrättningarna nu måste till stor del sysselsättas, vore af den beskaffenhet att fångarne af sin der förvärfvade skicklighet ej kunde draga någon synnerlig vinst utan snarare afvandes från det mödosamma lif, en vanlig arbetare måste föra, hvarförotom det stillasittande och mekaniska arbetet jemväl verkade mera ofördelaktigt på lynne och sinnelag än arbeten i fria luften, hvilka senare visat sig kraftigare tygla onda böjelser.» Genom nådiga brefvet den 8 augusti 1842 blef ock den sålunda förordade arbetscorpsen upprättad och, i enlighet med rikets ständers i skrifvelse den 19 maj 1841 framställda anhållan, indelad till arbete vid rikets fästningsbyggnader, hvarjemte ett mindre antal förlades i Falun och Linköping för att användas vid fängelsebyggnaderna derstädes. Men att kronoarbeitscorpsens historia icke förverkligade de ljusa förväntningar, under hvilka den bildades, borde ännu icke hafva förgätits; den blef blott ännu ett bevis på riktigheten af den allestädes gjorda erfarenheten att man genom att med hvarandra sammanföra vilsekomna, mer eller mindre förderfvade personer icke förbättrar, utan blott ytterligare förderfvar dem. Efter att under svårigheter af allehanda slag hafva anlitats vid olika arbetsföretag, inskränkte sig slutligen dess användning till stenhuggning vid Borghamn för kronans och å Tjurkö för enskild firmas, Wolff & C:os, räkning samt till arbete vid Vaxholm—Oscar Fredrikborgs försvarsområde. Från detta senare blef dervarande afdelning, efter af landtförsvarsdepartementet den 10 februari 1887 skedd uppsägning, 1891 förflyttad till Svartsjö, likasom, efter skedd uppsägning från firman Wolff & C:o, afdelningen å Tjurkö förflyttades 1894 till Karlskrona, dit jemväl borghamnsafdelningen samtidigt öfverfördes. Och härmed hade i sjelfva verket för utvecklingen af Sveriges fångvård ett det viktigaste steg tagits. Styrelsen vill icke ingå i någon redogörelse för det sedliga tillståndet bland de å nyssberörda kronoarbeitsstationer

intagna tvångsarbetarne; de tillbragte qvällar och nätter i gemensamma logement, och från hvad de der erforo kunde till och med rätt djupt urartade bland de ditdömde, åtminstone innan de ännu tillräckligt förhärdats, med häpnad vända bort sina blickar. Men styrelsen bör icke underlåta att påminna om de erfarenheter, som tid efter annan åtföljde tjurköbefällets försök att till det bättre reformera logementslifvet; sådana besvarades med hot och våldsdåd mot vederbörande, af hvilka flera dervid tillskyndades svåra skador; och då bevakningspersonalen kände sin underlägsenhet gentemot den vida mångtaligare arbetsstyrkan, blef deraf följden, att denna senare visste sig vara den magt, som i sjelfva verket bestämde gränsen för befällets myndighet. För att dels egga tvångsarbetarnes arbetslust, dels ock förekomma, att de af liknöjdhet eller ondt uppsåt förderfvade materiel, anordnade arbetsentreprenören, fängvårdsstyrelsen ovetande och tydligtvis till kronans förfång, en privat premietariff mellan sig och tvångsarbetarne, hvilka senare efter frigifningen på detta sätt utfingo vida större medel, än medgifvet och gagneligt var. Der sådan eggelse saknades, såsom på Borghamnsstationen, kunde inträffa, att hela styrkan, då den ville visa sitt missnöje, dag efter dag inskränkte sitt arbete i stenbrotten till att med hackan vidröra stenväggen utan att i hugget inlägga minsta kraft; och i saknad af andra magtmedel än sex konstaplar, af hvilka åtskilliga voro nog ålderstigna, och åtta celler i en träbyggnad, måste befålet låta härvid bero, till dess vederbörandes sinne lagt sig. Ständig bränvinssmuggling och upprepade rymningar vitsordade i lika grad det otillfredställande tillståndet inom kronoarbetskompagniet å Vaxholm; ingenstädes lät sig göra att på önskvärdt sätt upprätthålla ordning och disciplin. Efter nära femtio års försök kunde fängvårdsstyrelsen såsom obestriddigt fulltyga behovet af fasta tvångsarbetsanstalter, så ordnade att fångarne kunde under nätterna förvaras åtskilda från hvarandra och under dagarne hållas efter lagens föreskrift, »till lämpligt arbete efter olika arbetsförmåga», jemte det befålet på samma gång bereddes möjlighet att utöfva den myndighet, samhällsmagten åt dem anförtrott. Så har numera skett. Och då en på fängvårdsområdet framstående utländsk auktoritet nyligen tillerkände de skandinaviska staterna, bland hvilka Sverige obestriddt intager försteget, främsta rummet bland Europas stater med hänsyn till deras penitentiära förhållanden, kan Sverige utan förhåfvelse emottaga detta erkännande icke minst på grund af det sätt, hvarå numera dess tvångsarbetsanstalter äro ordnade.

Det är emellertid detta, under det senast tilländagångna decenniet genomförda arbetet, statsrevisorerna nu utdöma. Det är 1842 års

åtgärder, de förorda till återupptagande; och detta blott fyra år efter det Eders Kongl. Maj:t på föranledande af Riksdagen upphäft disciplin-kompagniet, den gamla kronoarbetarescorpens sista aflägg.

Styrelsen vågar förklara, att en sådan reform icke skulle innebära utveckling, utan tillbakagång. Då sagda åtgärder 1842 vidtogos, framtvungos de af öfverfyllda fångelser, inom hvilka plats icke kunde beredas för ständigt ankommande och återkommande skaror. Nu förefinnes icke det skälet. Ehuru tvångsarbetarne från både Tjurkö och Borghamn öfverflyttades till tvångsarbetsanstalten i Karlskrona, det förra straffängelset, hvilket fortfarande inrymmer alla fullt arbetsföra, förut straffade, till tvångsarbete dömda män, har någon brist på utrymme ännu icke under tiden från 1894 derstädes låtit sig förspörja; och fastän den personal, som indelats i den för ostraffade unga lösdrivare anordnade vestra tvångsarbetsanstalten å Nya Varfvet, från och med 1895 försändes till Svartsjö-anstalten, dit jemväl enligt fattigvårdsförordningen dömda män skola öfverlemnas, har denna hittills räckt till för alla förut ostraffade män, som för lösdrifveri ådömts tvångsarbete. Förklaringen härtill torde väl ock i någon mån vara att finna just i den för lätjan och sjelfsväldet mindre inbjudande stränga ordning och arbetstillsyn, som inom dessa anstalter låter sig tillämpa. Icke få af de lösdrivare, för hvilka vistelsen å de forna stationerna icke inneburit något afskräckande, hafva funnit sig af den genomförda reformen obehagligt berörda; och hellre än att interneras i de nya anstalterna hafva de valt att återupptaga sin sjelfförsörjning såsom fria. Förhållandet vitsordas af de fallande siffrorna för de under åren efter reformen nykomna dömda; från 256 år 1893 sjönk antalet af förut straffade, fullt arbetsföra nykomne år 1895 till 194 och har alltjemt hållit sig lägre än under det gamla systemet. Antalet af de förut ostraffade nykomne, som tilldömts kronoarbetareskompagniet å Vaxholm, utgjorde år 1890 373, men 1892, året efter flyttningen till Svartsjö, 324, och har, efter frånräknande af de kategorier ditsände, hvilka icke tillfördes kronoarbetareskompaniet, aldrig nått så höga siffror som det vid kompaniet nykomna antalet kunde nå — och det ehuru de efter 1885 års lösdrifvarelag så ofta ådömda korta tvångsarbetstiderna kunna sägas rent af leda till täta återfal.

En utveckling af fångvårdsförhållandena med hänsyn till lösdrifvarnes behandling kan icke vara att finna å den af statsrevisorerna anvisade vägen, om än därför skulle åberopas exempel från klimatiskt mera gynnade länder, som nu befinna sig i samma ställning som vi på 1840-talet och därför nödgas, såsom vi då, anlita nödfallsåtgärder af

alldeles samma slag. En vidare och i sanning önskvärd utveckling af denna del af rikets fångvård skulle deremot tvifvelsutan vara att vinna genom fortsatt tillämpning af den separationens idé, som ligger till grund för all verksam behandling af fångskaror, hvilka, sammanförda, blott yttermera förderfva hvarandra, men hvilka, allt mera fördelade, mista ej blott tillfälle till sin allt undergräfvande vaxelundervisning, utan ock i ej ringa grad sin motståndskraft. Förslag till åtgärder i denna riktning har fångvårdsstyrelsen i sin underdåniga skrifvelse den 16 december 1898 för Eders Kongl. Maj:t framlagt; och styrelsen är för sin del fullt öfvertygad, att genom höjning af tvångarbetets minimi-tid, ett mera genomfördt åtskiljande af de dömda och rätt för fångvårdsstyrelsen att, der skäl derför skulle yppa sig, vilkorligt frigifva och till förut vidtalade arbetsgifvare öfverlemna tvångsarbetare, en för samhället vida mer gagnande metod för fångbehandlingen i denna del skulle åstadkommas än den af statsrevisorerna föreslagna.

Slutligen har utskottet med anledning af ifrågavarande motion till fångvårdsstyrelsen, på sätt § 46 gällande riksdagsordning föreskrifver, framställt vissa frågor, hvilka liksom de derå afgifna svaren framgå af här nedan återgifna handling:

Till Riksdagens Andra Kammares andra tillfälliga utskott.

I skrifvelse af den 8 dennes har Kongl. Maj:t anbefalt fångvårdsstyrelsen att, så fort ske kunde, meddela eder de upplysningar, som af eder i skrifvelse af den 4 dennes äskats, och derjemte tillhandahålla eder de hos styrelsen möjligen befintliga, af eder begärda handlingar.

Eder första fråga lyder så: Anser fångvårdsstyrelsen arbetet i våra fängelser, som det nu bedrifves, fylla sin uppfostrande uppgift?

Då styrelsen förmodar, att det önskade svaret icke väntas gifvet med ett enkelt ja eller nej, tillåter sig styrelsen meddela, att med arbetsanskaffningen icke inom alla fängelser tillgår på samma sätt, hvadan heller icke det anskaffade arbetet i samma grad öfverallt motsvarar de anspråk, man från angifna synpunkten har att derå ställa. I de centrala fångvårdsanstalterna anskaffas det vare sig genom entreprenörer eller genom fängelseförvaltningen själf, men i båda fallen utan all förbindelse med fängelsefunktionärernas aflöningsförhållanden eller enskilda ekonomi; i länens fängelser, större som smärre, bör, i följd af kongl. brefvet den 26 augusti 1856, arbetet verkställas på enskild persons eller, då sådant icke låter sig göra, på fängelsedirektörens förslag, och

åtnjuter den senare, jemlikt kongl. brefvet den 14 november 1873, såsom ersättning för hans omsorg och kostnader att anskaffa detsamma, för tillhandahållandet och underhållet af inventarier och verktyg samt för arbetenas redovisning, likasom ock vaktbetjeningen för tillsyn vid arbetet eller andra bestyr dervid, vissa andelar af arbetsinkomsten, hvilka vid bestämmandet af deras aflöning tagits i beräkning. De med en arbetsdrift äfven af ifrågavarande slag förenade ekonomiska risker kunna emellertid vara så stora, att vederbörande derigenom ej sällan tvingas att vid arbetsanskaffandet mindre beakta dess uppfostrande uppgifter än dess egenskap af att utan för stora risker kunna bereda afsedd vinst; i följd hvaraf styrelsen heller icke kan undantagslöst med ja besvara den härofvän återgifna frågan.

Eder *andra* fråga lyder så: Anser styrelsen detta arbete gifva full sysselsättning åt fångarne?

Afser frågan, huruvida arbetsbrist icke någonsin kan i fångelserna förekomma, kan styrelsen hänvisa eder till tabellen 21 i styrelsens underdåniga årsberättelse, der uppgifter i detta afseende meddelas rörande förhållandena vid läns- och kronohäkterna i riket. Deraf framgår, att det i synnerhet vid de norrländska fångelserna och vid ett och annat af de öfriga stundom inträffat, att fängelseföreståndarne icke haft arbete åt fångarne, hvilka således i detta afseende saknat sysselsättning. Vid de centrala fängvårdsanstalterna förekommer ingen arbetsbrist.

Åsyftar åter edert spörsmål att vinna upplysning, huruvida det åt fångarne anskaffade arbetet i hvarje fall efter måttet och beskaffenheten af deras krafter bereder dem full sysselsättning, tillåter sig styrelsen erinra om sitt svar å eder första fråga. Der det långt ifrån lätta uppdraget att på egen risk anskaffa arbete åt fångarne lagts å oftast obemedlade fängelseföreståndare, är det ej att vänta, att dessa skola kunna på ett i allo tillfredsställande sätt anpassa arbetet efter fångens individualitet, hans särskilda fallenhet eller yrkeskunnighet. Af ofvan anförda redogörelse, tabellen 21 i styrelsens årsberättelser, visas hvilket stort antal fångar årligen sysselsättes med förfärdigande af tändstickslådor, dref-, tagel- och krollspintredning, limning af papperspåsar och dylikt. Väl kunna arbeten af detta slag vara fullt försvarbara och rent af oundvikliga i de fall, der fångens sinnesart gör farligt att anförtro honom verktyg, som kunna användas såsom vapen, eller der hans brist på yrkeskunnighet ej låter sig afhjelpa i följd af den korta strafftid honom

ådömts — och, som bekant, är ett öfvervägande antal af de i dessa fängelser aftjenade frihetsstraff ganska kortvariga; men öfver hufvud taget måste dock erkännas, att arbetena i förevarande fängelser från den angifna synpunkten lemna mycket öfrigt att önska.

Frågan om förhandenvaron af full sysselsättning för fången förleder emellertid ock till den erinran, att man inom svenska fångvården icke anser endast fångarbetet ega en uppfostrande uppgift. Det religiösa och sedliga arbete, likasom ock den undervisning för intellektuel utveckling, som å fången nedlägges, ega ock en sådan, och lära heller icke få förbises, der det gäller en undersökning om hans fulla sysselsättande. Inom alla kulturländer har man numera frångått den äfven hos oss för något mer än sextio år tillbaka förherskande tron på en samt det fysiska arbetets förmåga att uppfostra och återupprätta en fångpersonal; och då svenska fångvårdssystemet har att uppvisa en återfallssiffra af blott omkring 30 procent, må väl häraf vitsordas, att de brister, som onekligen förefinnas med hänsyn till fångarbetets ordnande i flera af våra fängelser, i icke ringa mån paralyseras genom det arbete af antydt slag, för hvilket fången sjelf är föremål, och hvilket ock bör beräknas, der det gäller frågan om hans sysselsättning.

Eder tredje fråga är af följande lydelse:

Anser styrelsen, att arbetet i det fria, särskildt jordbruksarbete och dermed sammanhörande sysselsättningar, kan, såsom motionären förmenar, anordnas för såväl tvångsarbetsfångar som för straffångar, för de senare antingen såsom en i strafflagstiftningen upptagen öfvergångsform till slutliga frigifningen eller ock som en lämplig sysselsättning för vissa slag af straffångar?

Styrelsen tillåter sig såsom svar härå meddela, att arbete i det fria redan sedan lång tid tillbaka är för tvångsarbetsfångar anordnad här i landet, då nemligen friluftsbete eger rum vid två af de tre för vuxne män afsedda tvångsarbetsanstalter, som här förefinnas. Blott vid anstalten i Landskrona sysselsättes fångpersonalen inomhus; men denna personal utgöres af mindre arbetsföra personer, hvilkas kläna helsoskick och ringa arbetskraft starkt begränsar deras användbarhet. Vid anstalterna i Karlskrona och å Svartsjö sysselsätts deremot fångarne med stenhuggeri, ett arbete, som ej blott försiggår i fria luften utan derjemte är så pass strängt, att det verkligen motsvarar hvad man

med ett tvångsarbete afser, utan att dock vara för fångarnes framtida utkomst gagnlöst. Vilja de använda den färdighet dem under tvångsarbetstiden bibringas, stå dem många möjligheter öppna till fortsatt arbete i samma industri, sedan de frigifvits, om de annars genom sitt uppförande tillvinna sig arbetsgifvares förtroende.

Hvad åter beträffar möjligheten att för dessa fångar anordna jordbruksarbete och dermed sammanhörande sysselsättningar, torde denna fråga främst böra skärskådas med hänsyn till tvångsarbetsfångarne. Dervid är först att bemärka den skilnad, som dem emellan förefinnes. En manstark hufvudgrupp af dem utgöres nemligen af för brott straffade personer, under det en annan grupp af dem består af ostraffade, mindre förseelser dock oberäknade. De straffade förvaras i Karlskrona och hafva tillvunnit sig det omdömet, att de höra till fångverldens djupast sjunkna, om hvilkas tillrättaförande svårigen någon förhoppning kan hysas. Nödig omvårdnad om samhällets säkerhet torde förbjuda, att desse, flere eller färre gånger för tjufnad och våldsbrott anhållna personer, bland hvilka de allra fleste äro starkt begifna på dryckenskap, skulle utföra dem ådömdt tvångsarbete på något sätt, som innebure minskning af möjligheten för deras betryggande bevakning eller deras tillhållande att med lydnad och ordning utföra dem förelagda arbetsuppgifter. Blott ett ringa fåtal af dem — under år 1900 tillsammans 17 — har förut varit jordbruksarbetare, och någon anledning torde ej vara för handen att för före detta yrkesarbetare, värfvade soldater, sjömän med flere anordna arbete vid jordbruket eller dess binäringar. Att ett sådant arbete mera än annat skulle uppfostrande påverka dem, är föga antagligt; men frestelserna att begagna sig af ökade möjligheter till slapphet i arbetet, myteri, rymningar torde vinna i kraft och heller icke alltid kunna vare sig motstås eller förekommas.

Hvad åter angår de ostraffade tvångsarbetarne, som förvaras å Svartsjö-anstalten, sysselsättas äfven dessa företrädesvis med stenhuggeri. Men jemte detta friluftsarbete anlitas äfven andra sådana; dels skötes muddringsarbetet i viken utanför anstalten genom fångar, dels användas dessa jemväl vid parkarbetet och det jordbruk, som vid anstalten eger rum. Styrelsen var ock betänkt på att, då kontraktet med förre arrendatorn af Svartsjö kungsladugård i mars år 1897 utgick, begära att få öfvertaga sagda gård för att vid dess skötsel sysselsätta behöfligt antal fångar; men med hänsyn till, jemte annat, de afsevärda belopp, hvilka för anskaffandet af nödiga inventarier skulle krävas, jemfördt med det mindre antal tvångsarbetare, som under större delen af året vid gårdsbruket skulle vinna sysselsättning, frångicks

denna plan; och inskränkte styrelsen sin begäran till de dimensioner, som angäfvos i nådiga propositionen af den 24 januari 1896 och af samma års Riksdag godkändes. Med hänsyn till den betydelse, som sysselsättningen med jordbruksarbeten kunde ega för återförande till ett laglydigt lif af på afvägar komna unga personer, framhöll styrelsen vigten af att anstalten erhöles ett utvidgadt område; och i sitt yttrande till statsrådsprotokollet betonade chefen för justitiedepartementet alldeles samma omständighet. I öfverensstämmelse härmed användas ock vid ifrågavarande park- och jordbruksarbeten företrädesvis de unga tvångsarbetarne jemte det antal af de öfrige, som dertill lämpar sig eller förut med sådant arbete sysselsatt sig. Af de vid anstalten under sistlidna år nykomne voro tretton jordbruksarbetare; elfva af de vid årets början kvarvarande voro det. Dagsverkenas antal vid jordbruksarbetet för månad har under år 1900 varit lägst 25 (april) och högst 218 (september), då 26 man högst per dag dervid sysselsattes. Vid öfriga hit hörande arbeten, gräfning i trädgården, torfhackning med mera, sysselsattes högst 74 man (under maj månad). Men deraf att arbetarne ej kunna fritt spridas, utan måste så mycket som möjligt hållas samlade, försenas och fördyras arbetet, och den vanliga erfarenheten, att de, som först såsom tvångsarbetare tagit befattning med jordbruk, sällan efter sin frigifning vidblifva det, har äfven nu vunnit bekräftelse.

Beträffande anordnandet af jordbruksarbete för straffångar tillåter sig styrelsen erinra, att centralfängelset å Nya Varfvet, hvilket planlades vid 1870-talets början, den tid, då det så kallade irländska eller progressiva fångvårdssystemet vid sig fäste de största förhoppningar, bland sina uppgifter erhöles äfven den, att hålla fångarne derstädes till sådan olikartad verksamhet, som efter frigifningen kunde underlätta deras anställning i jordbruksarbete och tillfällig sjelfförsörjning. Till fångelsens område hörde nemligen kronoskattehemmanet $\frac{71}{240}$ -dels mantal Skår eller Påfvelund, och vid skötsel af denna fastighet använde fångelseförvaltningen straffångarne. Efter vunna erfarenheter ändrades emellertid uppfattningen af det progressiva systemets förträfflighet. I sin berättelse af den 30 november 1889 anmärkte statsrevisionen, att jordbruket lemnat väl ringa inkomst, i auledning hvaraf kunde ifrågasättas, om ej jordbruksfastigheten borde på annat sätt förvaltas; olämpligt syntes, att bevakningspersonalens uppmärksamhet och arbete droges från dess egentliga verksamhetsfält till bestyr af omförmälda beskafeheten, hvarå revisionen fäste uppmärksamheten så mycket hellre som den funnit, att straffångar användts vid ladugårdsskötseln och sålunda i förrättningar, hvilka icke kunna hänföras till de arbeten, hvartill

straffångar lämpligen böra hållas». De användes dock icke blott vid ladugårdsskötseln utan äfven vid jordbruksarbeten ute å öppna fältet, sådd, plöjning, skörd med mera — ett förhållande, som ju icke var utan sina risker, då fångarnes antal derute kunde vara vida större än bevakningens, och dennas kända motvilja mot att använda sina skjutvapen svårligen kunde förtänkas dem, med hänsyn till de straff, hvilka kunde dem ådömas, der de befunnos »hafva gjort större våld än nöden kräfde». Antalet af de fångar, som på sagda sätt användes, vexlade med årstiderna, men höll sig vanligen vid fyra till sju; den relativa frihet, hvilken i följd af arbetsuppdragens beskaffenhet, måste komma dem till del, visade sig icke vara utan sina olägenheter, under det dess penitentiära fördelar icke kunde lika högt uppskattas. Sedan i följd af 1892 års lag om utsträckningen af celltiden gemensamhetsfångarnes antal mer och mer nedgått, fann sig styrelsen föranlåten att från den 14 mars 1899 till enskild person utarrendera förberörda hemmansdel; men för den skötsel af återstående fastigheten å Nya Varfvät, som med hänsyn till park, trädgård, vägar med mera erfordras, användas fortfarande de pålitligaste af därför lämpade gemensamhetsfångarne.

Att, såsom eder fråga lyder, anordna jordbruksarbete för straffångar »antingen såsom en i strafflagstiftningen upptagen öfvergångsform till slutliga frigifningen eller ock som en lämplig sysselsättning för vissa slag af straffångar», kan icke för den svenska fångvården anses såsom något önskemål. Det förra alternativet är hemtadt från det progressiva fångvårdssystem, som ännu består i åtskilliga länder, men som, såsom ofvan antydts, inom den penitentiära fackvetenskapen redan förlorat det förtroende, man en gång egnat detsamma. För Sverige, som valt och på ett af öfriga kulturstater synnerligen uppskattadt sätt tillämpat enrumssystemet, gäller det blott att med detsamma, efter omständigheterna än ytterligare utfördt och klokt kombineradt med den villkorliga frigifningen, fullfölja utträngandet af gemensamhetssystemet, hvilket, just genom fångarnes inbördes sammanförande, i oberäknelig mån vedervågar de frukter, man genom öfriga åtgärder till deras uppriktelse tror sig kunna vänta. Det senare alternativet är, såsom framgår af hvad ofvan anförts, i nödig mån redan för handen, då icke blott vid Nya Varfvät, utan ock vid centralfängelserna å Långholmen och i Malmö mera pålitliga fångar användas vid friluftsbete af olika slag å fängelserna omgifvande mark. Att tillerkänna jordbruksarbetet någon framför öfriga penitentiära arbetsmetoder i och för sig omskapande kraft, der det gäller en från olika håll sammankommen förbrytarpersonal, låter sig icke rimligen göra. Men väl kan man med skäl fråga, huru-

vida eller i hvad mån dermed låter sig förena den grad af *straffhot*, hvilken vid all straffverkställighet torde böra med tillräcklig tydlighet kunna iakttagas och göra sig gällande.

Styrelsen har emellertid icke förbisett, att den motion, som föranledt eder skrifvelse, tydligen afser att tjena icke fångvårdens, utan jordbrukets önskemål. Detta skulle främjas, anser ju också mången, om, såsom i Tyskland sker, fångar blefve utlemnade åt enskilde eller åt bolag för att mot viss afgift och under vissa vilkor användas vid mossafdikningar eller andra dylika för landets odling nyttiga arbeten.

Utän att närmare ingå på denna del af frågan, anser sig dock styrelsen böra fästa eder uppmärksamhet å de skiljaktigheter, som, oafsedt klimatiska och geografiska synpunkter, ega rum inom våra och sagda lands penitentiära förhållanden. Enligt den senast af preussiska inrikesministeriet framlagda fångvårdsstatistiken besteg sig antalet af under året $^{31}/_3$ 1898— $^{1}/_4$ 1899 i denna stat internerade tvångsarbetsfångar af mankön till 14,897; motsvarande siffra hos oss för år 1899 är 1,303. För förvarandet af ej blott förberörda nära 15 tusental män, utan jemväl 2,533 till tvångsarbete dömda qvinnor egde preussiska staten 24 anstalter, alla anordnade efter det gamla gemensamhetssystemet och utan nattceller; för förvarandet af vår manliga tvångsarbetspersonal ega vi fyra anstalter, samtliga försedda med nattceller, hvadan öfver hufvud taget hvarje preussisk anstalt hyser långt mer än dubbla antalet (726) mot hvar af våra (326). Extra judicielt bestraffade i de förra voro under redogörelseåret 2,642, således 35 procent, under det att i de senare år 1899 bestraffades 95, således 7,2 procent. Af de i preussiska statistiken redovisade hade 910 män förut befattat sig med jordbruk, skogs-, fiskeri-, trädgårds- med flere dylika arbeten, under det att hos oss motsvarande siffra icke uppgår till fullt ett femtiotal. Och såsom utlegda till arbetsgifvare utom anstalterna för att sysselsättas med jordbruksarbeten uppgifvas 829 män, således 81 under det nyssberörda antalet.

Under det vi mycket väl kunna i våra anstalter inrymma och sysselsätta våra tvångsarbetare, ser man med hvilka svårigheter den preussiska fångvården i detta afseende måste arbeta. Det kan under sådana omständigheter icke förvåna, att den *utanför* sina föga tidsenliga anstalter söker utvägar för sina fångmassors sysselsättande; icke mindre än 2,513 män och 522 qvinnor befinnas under ofvan sagda året utlegda för industriellt arbete utanför vederbörande anstalter. Men om man tror, att dessa nödfallsåtgärder böra uppfattas såsom föredömen för andra stater, hvilka hunnit längre med ordnandet af sin fångvård, bör en så

föga grundad föreställning lätt skingras genom beaktande af de omdömen, hvilka preussiska fångvärdens nuvarande främste man, geheimeministerialrådet, juris doktor Krohne, i sitt framstående arbete »Lehrbuch der Gefängnisskunde» (Stuttg. 1889) egnar åtskilliga hufvudpunkter af ifrågavarande system.

Beträffande metoden att öfverlåta fångar för arbete åt privata arbetsgifvare, erinrar han (p. 390. f.) om erfarenheterna från de forna nordamerikanska slafstaterna, der en entreprenör öfvertog fångarne, utlegde dem vidare åt andra för större arbetsföretag, dit de sändes flockvis, herbergerades i baracker, bespisades och behandlades dåligt, decimerades af sjukdomar och höllos i ordning med hjälp af revolvern och piskan likasom de af blodhundar skrämdes från rymning eller, om sådan vågades, åter uppspårades. Äfven andra, mindre frånstående former af fångars öfverlåtan till privata ekonomiska intressen finner han förete samma »osedliga pregel af menniskohandel»; han anser det fängelse, der en privat arbetsgifvare tillhandlat sig fångarnes arbetskraft, i grunden vara förvandladt till ett slafväger eller, der han blott når dem genom förvaltningen, till en fabrik. Jordbruksarbeten för fångarne finner han önskliga, för så vidt därför bestämda marker ligga i omedelbar anslutning till fängelset, afstängda från beröring med den yttre trafiken och afsedda för en verksamhet af blott måttligt omfång. Att sysselsätta fångar utom fängelset och dess inhägnade omgifningar anser han (p. 400) vara mycket betänkligt, ehuru i tyska riksstrafflagen detta tillåtes; på den ovillkorliga underkastelsen under statens rättsordning göres härigenom intrång, emedan dessa arbeten hindra fängelse-disciplinens genomförda tillämpning och rent af uppfordra fångarne till hemliga eller våldsamma rymningsförsök. Straffets uppfostrande ändamål kan med dem icke förenas, enär de befordra ett obehindradt umgänge mellan fångarne och dermed jemväl gifva dem tillfälle att ömsesidigt förderfva hvarandra. Han erinrar ock, att riksstrafflagen sjelf är medveten om den fara, för hvilken sjelfva frihetsstraffsystemets väsen af detta slags arbete hotas: den bestämmer nemligen såsom vilkor för detsamma, att de fångar, som sålunda utlegas, måste hållas skilda från fria arbetare. Men han tillägger, att detta vilkor under vanliga förhållanden alldeles icke eller blott genom ett ovanligt uppbjudande af försigtighetsmått och öfvervakande krafter är möjligt att strängt genomföra. Såsom nödhjelp i tider af öfversvämmande fångsiffror erkänner han dock ett berättigande för ifrågavarande arbeten, men, säger han, om man, såsom nu yrkas, vill återinföra dem som en hufvudarbetsgrupp, så är detta detsamma som att sätta fängelseväsendets ändamålsenliga

utbildning på spel (»wenn man sie heute als Hauptarbeitszweig wieder einführen will, so heisst dies die zweckmässige Gestaltung des Gefängniswesens in Frage stellen»). Och hans motiv för denna mening framlyser tydligt nog i det omdöme, hvilket han egnar tvångsarbetarnes användning vid odlingsarbeten å landet: om ett *system*, säger han, (p. 194) vid verkställandet af detta (i Tyskland såsom följdstraff å dömda) tvångsarbete är än mindre tal än i fråga om hufvudstraffen; »allt är här godtycke, som efter omständigheterna vacklar emellan nästan komisk gemytlighet och rå misshandel».

Eder *fjerde* fråga lyder så: Anser styrelsen, att sådant arbete, som af motionären föreslagits, skulle medföra väsentligt ökade kostnader för fångvården?

Då jordbruksarbetena under flere månader af året taga blott ringa arbetskraft i anspråk, under det att de viss kortare tid kräfvat dennas starka ökning, kunna de icke användas såsom någon hufvudarbetsgrupp inom fångvården, icke ens om de utföras inom fångelsernas områden. Skola de åter utföras genom fånggruppers utlegande till enskilda arbetsgifvare, måste antingen dessa eller staten vidkännas de utgifter, hvilka för fångarnes transporterande, förvarande och bevakande, deras instruerande och hållande till arbete, deras bestraffande, deras sjukvård m. m. äro oundvikliga. Mycken erfarenhet i dessa stycken behöfves ej för att inse, hurusom härför måste åtgå afsevärda kostnadsbelopp.

Styrelsen anser sig emellertid böra i sammanhang med denna fråga fästa eder uppmärksamhet på förhållanden, hvilka icke torde kunna lemnas obeaktade.

För det första: att enskilda arbetsgifvare icke lära så högt uppskatta värdet af ifrågavande arbetskrafter, att de kunna antagas för deras användning erbjuda ens tillnärmelsevis det vederlag, som skulle kunna betäcka förberörda kostnader. Samtliga tvångsarbetsfångars hufvudsynd är, som bekant, lätja; och då ungefär 96 procent af de under år 1900 till Karlskrona-anstalten och 90 procent af de under samma år till Svartsjö-anstalten ankomna fångarne på grund af dryckenskap förolyckats, torde vara begripligt nog, att en arbetsgifvare icke skall anse sig kunna bjuda något synnerligen högt pris för deras användande under förhållanden, hvilka svårligen skola låta förena sig med en jemn och betryggande arbetsdrift.

För det andra: att en anordning af ifrågasatta beskaffenheten måste komma att fördyra och försvåra fångarbetet inom de fasta anstalterna. I dessa förefinnes icke någon fängsträngsel, hvilken på nämnda sätt kunde vara att afhjelpa; tvärtom måste en utlegning af något antal af fångvårdsanstalternas fångpersonal i hög grad hinderligt påverka arbetsförhållandena inom dessa anstalter, icke minst med hänsyn till ombesörjandet af de göromål inom fångelserna, hvilka för hushållningen, de hygieniska krafven m. m. der inom dagligen påfordras. Medeltalet af fångpersonalen i Karlskrona besteg sig år 1899 till 180 man och år 1900 till 174 man, medeltalet å Svartsjö » » » 252 » » » » » 247 » , medeltalet gemensamhetsfångar var

å Långholmen år 1899	blott 107 man	och år 1900	ej mer än 98,5,
i Malmö	» » » 66	» » » » » » »	58,
å Nya Varfvet	» » » 64	» » » » » » »	63,5;

af dessa användes ett ej ringa antal att utföra det arbete, som behöfves för bageri, mattillredning, tvätt, städning och annan renhållning samt handräkningsgöromål af vexlande slag, sön- och helgdagar färre, men söckendagar tagande i anspråk t. ex. vid Långholmen i medeltal 33,67 man. Sjuke och såsom sådana urständsatte att arbeta äro i medeltal af här ifrågavarande fångar vid Långholmen 7,90 man samt arresterade 0,61 man. Tvångsarbetsfångar, som öfverskridit femtio års ålder, utgjorde vid Karlskrona-anstalten $\frac{31}{12}$ 1899 ett ant. af 16, $\frac{31}{12}$ 1900 ett ant. af 15 man, » Svartsjö » » » » » » 29, » » » » » 33 » ; gemensamhetsfångar, som öfverskridit samma åldersgräns, utgjorde vid Långholmen $\frac{31}{12}$ 1899 ett ant. af 38 och $\frac{31}{12}$ 1900 ett ant. af 37 man, i Malmö » » » » » 33 » » » » » 30 » , vid Nya Varfvet » » » » » 21 » » » » » 18 » .

Klart torde af dessa siffror framgå, att ett adopterande af det ifrågasatta utlegningssystemet måste, jemte andra kostnader af olika slag, medföra tvånget att å betalda arbetskrafter öfverflytta de göromål, tillhörande fångelsernas inre ekonomi, som icke längre kunna af fångpersonalen utföras.

Att svaret å eder ofvan anförda fjerde fråga måste utfalla jakande, torde under sådana förhållanden icke kunna öfverraska.

Eder femte fråga lyder så: Anser styrelsen, att något skäl förefinnes för den stundom hörda klagan, att fångarnes arbete gifver an-

ledning till hvad man plägar kalla »illoyal konkurrens» till det fria arbetet?

I den mån de i fängelserna insatta fångarnes arbetskraft dittills tillhört den fria arbetsmarknaden och å den egt sitt vissa värde, är det tydligen »illoyalt» att fordra deras fullständiga afskrifning i och med det deras innehafvare ådömts frihetsstraff. Ingenting berättigar den frie arbetaren att å detta förhållande grunda ett kraf, hvars tillgodoseende skulle för honom medföra vinst. Vidare bör bemärkas det felaktiga i uppfattningen, att, der icke en entreprenör för fångens arbetskraft betalas samma dagspenning som för den frie arbetarens, en illoyal konkurrens föreligger. Vanligen representerar sagda dagspenning eller dagverkeafgift blott en del af den utgift, entreprenören för användning af fångars arbetskraft måst åtaga sig att utgöra, och i de många fall, der fången ej förut eger bekantskap med det honom förelagda arbetslaget, nedtryckas fångvårdens fordringar på arbetsgifvaren af det oemotsägliga sakförhållandet, att denne tjänar fångvården såsom undervisare af stundom blott okunnige, men stundom ock ovillige och illasinnade fångar, hvilka genom att förstöra arbetsmateriel kunna tillskynda honom kända förluster. Att han hvarken sjelf får välja de fångar, af hvilkas arbetskraft han skall begagna sig, eller kan känna sig trygg vid att få behålla dem, han en gång fått sig tilldelade, nedtvingar ock hans vederlagsanbud. Det är ock omöjligt att förutsätta dagsverksafgiftens uppbringande till lika höjd med arbetslönen åt den frie arbetaren.

Men detta oaktadt måste erkännas, att det sätt, på hvilket fängelsearbetet är anordnadt, lätt gifver anledning till missnöje från de frie arbetarnes sida och föranleder deras anmärkta klagan öfver illoyal konkurrens. Härvid måste dock anmärkas, att hvarje fängelsearbete, som åstadkommer en med saluvärde förenad arbetsprodukt, också måste åstadkomma konkurrens med annan tillverkning af samma beskaffenhet, utan att dock härmed kan anses afgjort, det ifrågavarande konkurrens därför ock är illoyal. Bästa sättet att undvika hvarje berättigad klagan i detta afseende synes styrelsen vara, att, likasom redan nu inom fängelserna mycket arbete utgöres för fångvårdens eget behof, jemväl för andra statsadministrationer fångpersonalens arbetskraft må varda i möjlig mån anlita; dermed undvikes betonandet af arbetsproduktens saluvärde, då densamma icke å arbetsmarknaden utbjudes; och något tal om konkurrensens *illoyala* natur bör heller icke uppstå, då väl ingen lärer förtänka staten, om den för sina egna syften använder arbetskraften hos de fångar, hvilka den, om än i bestraffningssyfte, hyser, bekläder, underhåller och vårdar. Såsom förutsättning för de anord-

ningar, härför skulle krävas, står emellertid ändrade bestämmelser i fråga om arbetsdriften i länens fängelser och sättet för deras föreståndares samt vid dem anställda bevakningspersonalens aflöning. Nödvändigheten af en reform af hithörande förhållanden har, sedan verkningarne af 1890 och 1892 års lagstiftningsåtgärder kunnat klart iakttagas, icke synts styrelsen tvifvelaktig, ehuru de utredningar, som måste föregå ett förslag i ämnet, ännu icke hunnit fullt avslutas.

Styrelsen bilägger en redogörelse för de erfarenheter, enrumsstraffets tillämpande här i landet i olika afseenden medfört, särskildt med hänsyn till dess inflytelse å enrumsfångarnes helsokick; och tillåter sig i öfrigt hänvisa till de underdåniga berättelser om fångvården, hvilka för hvarje år till Kongl. Maj:t af styrelsen ingifvits.

Stockholm den 22 februari 1901.

Sigfrid Wieselgren.

Joh. Robbert.

Viktor Almquist.

Utskottet, som varit något tveksamt, huruvida motionen i sin helhet kunde anses tillhöra dess behandling, har dock vid det förhållande, att sagda motion i hufvudsak afser en skrifvelse angående anordningen af fångars arbete funnit sig böra taga befattning med densamma.

I likhet med statsutskottet i dess utlåtande n:o 39 vid innevarande års riksdag finner Andra Kammarens andra tillfälliga utskott, att de af 1900 års statsrevisorer uttalade åsikter, hvilka, ehuru i något annan form, äro ungefär desamma som framställas i herr Kronlunds motion med undantag af förslaget om fångars användning till arbete i det fria — företrädesvis jordbruksarbete — jemväl omfattas af fångvårdsstyrelsen, och att denna styrelse med nämnda undantag redan är betänkt på att till Kongl. Maj:t inkomma med förslag till anordningar i den af revisorerna angifna riktningen. Under sådana förhållanden anser sig utskottet icke hafva anledning att ingå i närmare pröfning af andra af motionären framställda önskemål än det som afser ofvan nämnda slag af arbete.

Utskottet medgifver gerna, att i motionärens med värme och öfvertygelse framställda förslag ligger något vid första påseende mycket tilltalande. Men ej obetydliga svårigheter, såsom den inom utskottet förebragta utredningen gifvit vid handen, ställa sig i vägen för förverkligandet af motionärens tanke. Denna är för öfrigt ej ens för vårt land helt och hållet ny, utan har, såsom ofvan (sid. 31 ff. och 39 f.) af vederbörande påvisats, blifvit på flere sätt och orter försökt, dock ej med tillfredsställande resultat. Hvarken Danmarks eller Preussens rön i den vägen, hvilka skildrats i det föregående, torde böra mana oss till efterföljd. Oafsedt de klimatiska olikheterna, hafva i Danmark försöken hittills blifvit anställda i för liten skala och under för kort tid för att kunna anses vara bevisande. Och hvad Preussen beträffar, synes det ej lida något tvifvel, att den der rådande benägenheten att använda fångar till jordbruksarbete i det fria i ej oväsentlig mån beror på den omständigheten, att de preussiska fångelserna äro högst otillräckliga och öfverbefolkade (jemför sidan 41 f.).

Derjemte är att märka, att i de båda nu nämnda landen användningen af lindriga straff mot slutet af fängelsetiden sammanhänger med ett straffsystem, som är väsentligt olika mot det i vårt land använda. Det i nämnda land herskande systemet, det s. k. progressiva eller irländska, består hufvudsakligen deri, att straffångarne indelas i vissa klasser, allt eftersom de aftjenat större eller mindre del af strafftiden. Under förutsättning af att de uppfört sig i allo väl, uppflyttas de efter viss tid och åtnjuta, klass för klass, bättre kost och större bekvämlighet,

naturligtvis inom vissa gränser. Men detta straffsystem, utan hvilket motionärens förslag med afseende på fångarbetet i det fria sannolikt icke torde kunna genomföras, utdömes allt mera och mera af de sakkunnige.

Emellertid torde det viktigaste skälet, som talar mot förslag i den riktning, som motionären i detta fall förordar, vara den grundsats, som efter 1890 och 1892 års riksdagsbeslut genomgår hela det svenska fångvårdssystemet. Hos oss råder nemligen sedan dess, i så stor utsträckning ske kan, enrumms- eller cellsystemet, hvilket tillkommit på grund af de fruktansvärda olägenheter, som vidlåda gemensamhetsfängelset, dels under strafftiden, då samvaron under qvällar och nätter leder till öfvergrepp och laster, dels efter strafftidens slut, då bekantskaperna från gemensamhetsfängelset ofta utgöra det svåraste hindret för den enskilde förbrytarens återupprättelse. Följderna af enrumssystemet hafva, såsom fångvårdsstyrelsens årsberättelser utvisa, icke uteblifvit: ett betydligt sjunkande af återfallsprocenten, bättre helsa och större förvärfsmöjlighet efter frigifningen.

Mot dessa fördelar måste de olägenheter, som möjligen vidlåda cellstraffet, synas temligen obetydliga.

Visserligen finnes ännu för vissa slag af straffångar gemensamhetsfängelset kvar, men vederbörande synas dock oafåtligt arbeta på dess afskaffande så långt sig göra låter.

Att under sådana förhållanden söka att i något enda afseende fastslå det utdömda gemensamhetssystemet torde ej vara lämpligt.

Gäller nu detta från fångvårdssynpunkt, så torde äfven från den andra synpunkt, som motionären betonar, eller från jordbrukskolonisationens, befogade invändningar mot i detta fall föreslagna åtgärder kunna framställas. Beträffande straffångarne, om hvilka det ofvan varit frågan, så måste de arbetsdugliga bland dem till stor del användas för de arbeten af olika slag, som nödvändigtvis böra utföras inom sjelfva straffanstalterna för nödig vård, underhåll och rengöring, såvida ej fångarnes arbete skall behöfva ersättas med det dyrare fria arbetet.

Af tvångsarbetsfångarna — de till allmänt arbete dömda lösdrifvarne — skulle visserligen tidvis ett någorlunda stort antal kunna användas för nu ifrågasatta arbeten. Dock torde detta antal i betydlig mån komma att minskas, dels derigenom att, såsom ofvan (sid. 44) visats, en stor del af de arbetsduglige måste användas för tvångsarbetsanstalternas egna behof, dels derigenom att åtskilliga för gröfre våldsbrott förut straffade tvångsarbetsfångar ej torde med hänsyn till samhällets säkerhet böra syssetsättas med ifrågavarande arbete. Då man vidare besinnar, att det är lättja jemte dryckenskap, som i regeln bragt detta slag af fångar till

den ståndpunkt, der de befinna sig, och att deras arbetskraft sålunda i allmänhet är temligen försvagad, torde åtminstone för jordbrukskolonisationen ej mycket genom den ifrågasatta åtgärden vara att vinna, allra helst som lösdrifvarne ofta förstå att ställa så till, att de hållas till allmänt arbete endast under vintermånaderna.

Härtill kommer såsom ej minst vigtig den omständigheten, att kostnaderna för sådana fångars underhåll, bevakning och transport samt för bostäders uppförande, i synnerhet om fångarne skulle användas i öfre Norrland, blifva högst afsevärda, särskildt med afseende på den korta tid de derstädes kunna användas för arbete i det fria. Vid företag för statens räkning skulle dessa kostnader sannolikt komma att ansenligt öfverstiga dem för fria arbetare. Enskilda entreprenörer åter torde ej i vårt land vilja använda sådan arbetskraft särdeles långt borta från tvångsanstalten och ej heller påtaga sig ansvaret gent emot hemtrakten att ditföra en större mängd svårbevakade lösdrifvare, vare sig att dessa förut blifvit straffade för brott eller icke. Och ett sådant utbudande af arbetskraft från fångelset torde väl redan ur fångvårdssynpunkt vålla större olägenheter än fördelar och dessutom under vissa omständigheter kunna föranleda hvad man kallar illojal konkurrens.

Då nu utskottet, såsom ofvan blifvit sagdt, har sig bekant, att fångvårdsstyrelsen är betänkt på att till Kongl. Maj:t inkomma med förslag i väsentligen samma syftning som de af motionären framställda, med undantag för fångars jordbruksarbete, och detsamma på anförda skäl ej finner sig kunna tillstyrka bifall till hvad motionären föreslagit i detta hänseende, får utskottet hemställa,

att herr Kronlunds förevarande motion ej måtte till någon Andra Kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 21 mars 1901.

Å utskottets vägnar:

JULIUS CENTERWALL.